

Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku

a.rembisz-lubiejewska@nmm.pl

Toruń

magda.o.bloch@gmail.com

Anna Rembisz-Lubiejewska, Magdalena Olszta-Bloch

POZOSTAŁOŚCI OSADY Z WCZESNEJ EPOKI ŻELAZA W GOSTKOWIE-FOLSUNG, STAN. 17, POW. TORUŃSKI

Zarys treści. W artykule przedstawiono wyniki badań pozostałości osadnictwa z wczesnej epoki żelaza odkrytych w Gostkowie-Folsung oraz analizę materiałów zabytkowych pozyskanych na stanowisku. Określono charakter i czas zasiedlenia obszaru stanowiska w odniesieniu do chronologii relatywnej wypracowanej dla ziemi chełmińskiej. Zaprezentowane materiały stanowią cenny wkład do badań osadniczych mikroregionu Gostkowa w czasach ciałopalenia zwłok.

Słowa kluczowe: osada, kultura lużycka, wczesna epoka żelaza, Pojezierze Chełmińskie.

WSTĘP

Omawiane stanowisko znajduje się około 13 km na północny wschód od Torunia, na terenie dawnej osady Folsung (Folsąg), oddalonej o około 4 km na północ od Gostkowa (ryc. 1). Pozostałości osadnictwa pradziejowego zajmują południowy stok łagodnego morenowego wzniesienia (maksymalna wysokość wynosi około 90 m n.p.m.) ograniczonego od południowego zachodu przez koryto Strugi Toruńskiej, a od północy przez lokalną drogę w kierunku Turzna. We wschodniej części stanowiska znajdują się zabudowania gospodarcze, a od zachodu jego granicę stanowi zwarty drzewostan. Obszar ten wchodzi w skład mezoregionu fizyczno-geograficznego Równiny Chełmińskiej, charakteryzującej się brakiem lasów oraz niewielką liczbą jezior (Galon 1984, s. 257). Pokrywę glebową tworzą gleby bielcowe, a na kulminacji stoku gleby rdzawe – autogeniczne, powstałe bez wpływu wód gruntowych. Podłoże geologiczne stanowią luźne piaski ze żwirem (Bednarek, Prusinkiewicz 1984, s. 190, rys. 1).

HISTORIA BADAŃ

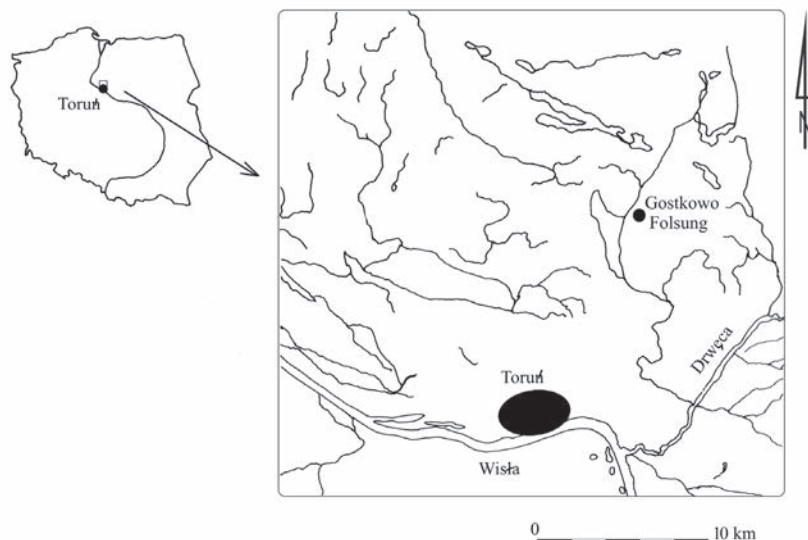
Pozostałości osadnictwa pradziejowego w Gostkowie-Folsung są znane od 1932 roku. Dzięki informacjom księdza Prabudzkiego z Gostkowa o przypadkowym odkryciu na terenie gospodarstwa Tadeusza Darochy fragmentów naczyń glinianych i kości dr Tadeusz Waga – ówczesny kierownik Działu Archeologii toruńskiego muzeum – podjął pierwsze prace ratownicze na stanowisku. Podczas dwumiesięcznych badań przeprowadzonych na obszarze około 0,5 morgi¹ badacz ten odkrył i zadokumentował 9 jam o powierzchniach od 1 do 2 m² i miąższościach 0,40–0,80 m, które zinterpretował jako płaskie groby ciałopalne. Udało mu się również zlokalizować część zniszczonych grobów i uratować część ich inwentarzy. Kolejne dwa obiekty o średnicach 1,5–2 m i miąższości 0,40 m, wypełnione spalenizną i przepalonymi kamieniami, uznał on za pozostałości ognisk². W wypełniskach obiektów znajdowały się ułamki garnków, naczyń wazowatych, mis, kubków, czerpaków oraz naczyń miniaturowych kultury łużyckiej (Waga 1932, s. 53–57³; 1934, s. 165–182). Ze względu na brak środków finansowych badania przerwano. Prace na stanowisku wznowił dopiero w 1952 roku Bonifacy Zielonka, ówczesny kustosz Muzeum Miejskiego w Toruniu. Podczas trzech tygodni badań prowadzonych na obszarze 620 m², położonym na północ i południe od wykopów T. Wagi, zadokumentowano 47 jam odpadkowych, ziemianek i ognisk przydomowych. W obiektach tych znajdowały się liczne ułamki naczyń kultury łużyckiej, brązowa igła, przęślik ceramiczny, kości zwierzęce, fragmenty poroża, szydła kościane, kamienne rozcieracze i osetki. Obiekty te były zniszczone przez wkopane w nie późniejsze groby jamowe, popielnicowe i szkieletowe, co spowodowało uznanie wcześniej przez T. Wagę podobnych jam za pochówki ludności kultury łużyckiej (Zielonka 1954; 1968). Kolejne badania na stanowisku podjął w 1974 roku January Janikowski. Podczas kilkunastu prac ratowniczych przebadał on 187,5 m² stanowiska, odsłaniając dziewięć kolejnych obiektów „łużyckich”⁴.

¹ 1 morga chełmińska = 0,56 ha. T. Waga przebadał około 900 m² (Zielonka 1968, s. 53).

² W późniejszej literaturze obiekty te interpretowano mylnie jako miejsca ciałopalenia (Malinowski 1961, s. 58).

³ Większość materiałów z badań T. Wagi zaginęła podczas II wojny światowej.

⁴ Nieopublikowane materiały z badań J. Janikowskiego znajdują się w Dziale Archeologicznym Muzeum Okręgowego w Toruniu.

Ryc. 1. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Lokalizacja stanowiska (rys. A. Rembisz-Lubiejewska)

Fig. 1. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Location of the site (drawing by A. Rembisz-Lubiejewska)

WYNIKI BADAŃ PRZEPROWADZONYCH W 2008 ROKU

Na początku czerwca 2008 roku właściciel gruntów, na których znajduje się stanowisko, pan Wiesław Darocha rozpoczął prace budowlane. Podczas wybierania ziemi w wykopie założonym przy ścianie stajni, gdzie planowano zakopać zebrane przez lata kamienie z pola i położyć kostkę brukową, natrafiono na ułamki naczyń ceramicznych oraz kości zwierzęce. Odkrycie zgłoszono do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu (WUOZ) i Instytutu Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (IA UMK). Na podstawie prospekcji terenowej ustalono, że pod współczesną warstwą użytkową podwórka znajdują się pozostałości osadnicze ludności kultury łużyckiej. Ze względu na znaczny stopień zniszczenia stropów obiektów i obecność dużej ilości materiału źródłowego na powierzchni wykopu zdecydowano o przeprowadzeniu natychmiastowych badań ratowniczych. Podczas prac przeprowadzonych w wykopie WR (ryc. 2) o wymiarach 7,5 m × 3,6 m i maksymalnej głębokości 1,4 m uchwycono i zadokumentowano spąg warstwy kulturowej (Bednarek,

20 z osadnictwem kultury łużyckiej⁵, dziewięć za groby kultury wielbarskiej, a cztery obiekty powiązane z cmentarzyskiem kultury oksywskiej i wielbarskiej⁶. Ślad działań nowożytnych stanowił pojedynczy wkop pod rurę.

Ponieważ cmentarzysko kultury wielbarskiej było już obiektem opracowań (Kurpiewski 2008; Olszta-Bloch 2011; Kurpiewski, Olszta-Bloch 2012), w niniejszym tekście przedstawiono wyniki badań pozostałości osady ludności kultury łużyckiej.

POZOSTAŁOŚCI OSADY KULTURY ŁUŻYCKIEJ

OBIEKTY

Z osadnictwem ludności kultury łużyckiej powiązano 20 obiektów (ryc. 2) zarejestrowanych w wykopach WR oraz W I–W IV, założonych w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowań i na zachód od obszaru eksplorowanego w XX wieku przez badaczy toruńskich. Stropy obiektów odsłonięto poniżej warstwy kulturowej, częściowo zniszczonej w wyniku założenia i użytkowania cmentarzyska w okresie wpływów rzymskich.

Na podstawie zarysów, przekrojów, wymiarów, a także rodzaju zawartości wypełnisk obiektów wyróżniono pozostałości jam gospodarczych, jam o nieokreślonej funkcji oraz paleniska.

Najliczniejszą kategorię stanowiły *jamy gospodarcze* (obiekty 1–4R, 6R; 3/08, 5/08, 9–10/08). Były to obiekty o owalnych i nieregularnie owalnych zarysach i przekrojach nieregularnie nieckowatych, wannowatych (ryc. 4), a w jednym przypadku trapezowatym (ryc. 5A). Ich miąższość wynosiła od 40 do 90 cm. Wypełniska były zazwyczaj jedno- i dwuwarstwowe, często przesycone spalenizną, nierzadko z zachowanymi węglami drzewnymi. W czterech obiektach zarejestrowano niewielkie ilości polepy, a także liczne pozostałości kości zwierzęcych. W trzech jamach natrafiono na narzędzia kamienne. Tylko w nielicznych przypadkach udało się z większym lub mniejszym prawdopodobieństwem określić ich funkcję. Wyróżniono kilka jam zasobowych (obiekty 2R, 6R, 3/08; ryc. 3–4). W ich wypełniskach odkryto

⁵ W niektórych obiektach obok materiałów „łużyckich” natrafiono na ułamki naczyń kultury amfor kulistych i kultury ceramiki sznurowej.

⁶ W obiektach o młodszej metryce ułamki „łużyckich” naczyń ceramicznych i pokonsumpcyjne szczątki kości zwierzęcych znajdowały się na złożu wtórnym.

Ryc. 3. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Jamy gospodarcze w trakcie eksploracji: A – obiekt 5 (wykop II); B – obiekt 2 (wykop II) (fot. A. Kurpiewski)

Fig. 3. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Household pits' exploration: A – feature 5; B – feature 2 (trench II) (photo by A. Kurpiewski)

Ryc. 4. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Przekroje jam gospodarczych: A – obiekt 1R (wykop R); B – obiekt 9 (wykop IV) (fot. A. Rembisz-Lubiejewska, A. Kurpiewski)

Fig. 4. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Cross-sections of the household pits: A – feature 1R (trench R); B – feature 9 (trench IV) (photo by A. Rembisz-Lubiejewska, A. Kurpiewski)

fragmenty naczyń ceramicznych i liczne kości zwierzęce. Obiekt 4R – o trapezowatym przekroju – uznano za pozostałość wędzarni (ryc. 5A). Jego wypełnisko tworzył czarnobrunatny piasek z dużą ilością węgla drzewnych i spalenizny. Obiekt 6/08 o wielowarstwowym wypełnisku mógł być wtórnie wykorzystany jako jama odpadkowa. Obiekt 2/08 o uchwyconej powierzchni

Ryc. 5. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Zarys i przekrój wędzarni (obiekt 4R, wykop R) i paleniska (obiekt 1, wykop I) (fot. A. Rembisz-Lubiejewska, E. Kozłowska)

Fig. 5. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Outline and cross-section of the smoke-house (feature 4R, trench R) and fireplace (feature 1, trench I) (photo by A. Rembisz-Lubiejewska, E. Kozłowska)

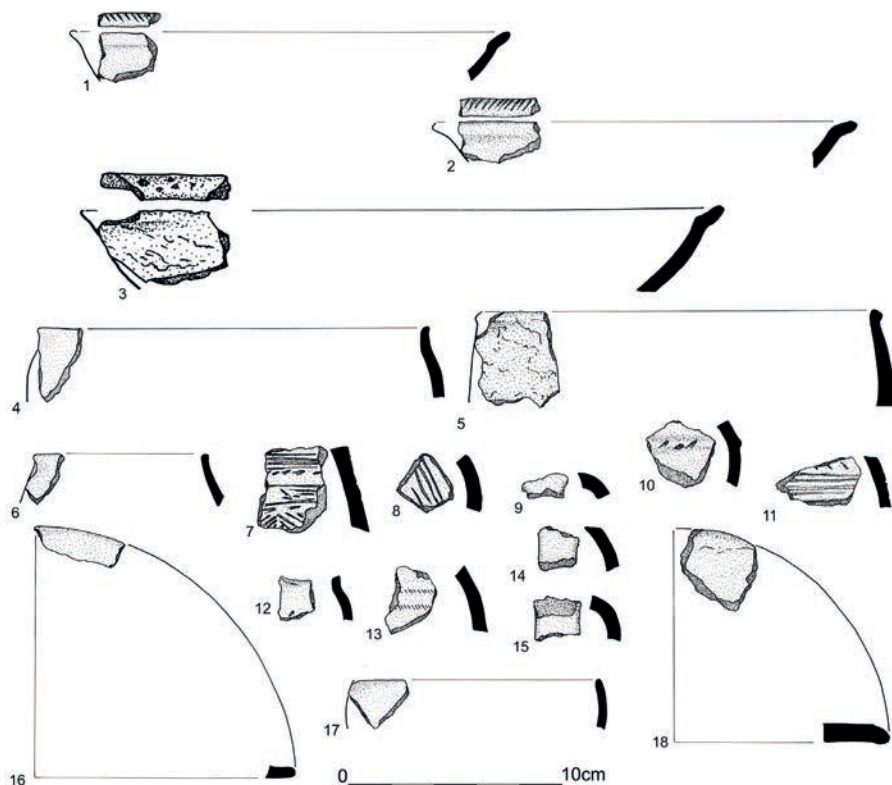
220 cm × 186 cm i miąższości 70 cm to prawdopodobnie pozostałość półziemianki o charakterze gospodarczym. W centralnej części obiektu – w jego spągu – natrafiono na ślad po słupie. W wypełnisku półziemianki znajdowała się znaczna liczba ułamków naczyń ceramicznych, bryłki polepy, kości zwierzęcych oraz przedmiotów kamiennych. Jedyne odsłonięte palenisko (obiekt 1/08; ryc. 5B) charakteryzuje się występowaniem znacznej ilości spalenizny, węgla drzewnych i kamieni. Był to płytki obiekt o nieregularnie okrągłym zarysie i nieckowatym przekroju. W wypełnisku natrafiono na znaczną liczbę ułamków naczyń ceramicznych, kości zwierzęcych, bryłkę polepy oraz bryłkę surowca krzemiennego.

Duży odsetek stanowiły płytkie jamy o nieokreślonej funkcji (obiekty 3R, 5R, 7R, 7/08, 13/08, 16/08, 20–21/08). Niewielkie miąższości ich wypełnisk i duży stopień zniszczenia nie pozwalały na ustalenie sposobu ich wykorzystania lub „były one po prostu naturalnymi zagłębieniami terenu wypełnionymi z czasem warstwą kulturową” (Michalski 1983, s. 184).

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

Naczynia ceramiczne

Na stanowisku pozyskano łącznie 3639 ułamków naczyń, z których 747 pochodzi z humusu (ryc. 6), 1220 z warstwy kulturowej (ryc. 7–8), a kolejne 1472 z obiektów (ryc. 9–15). W analizowanym zbiorze zdecydowanie przeważają fragmenty o powierzchniach 3–15 cm², mniej licznie wystąpiły ułamki o powierzchniach większych niż 15 cm². Naczynia wytwarzano przede wszystkim z gliny schudzonej domieszką szarobiałego tłucznia granitowego z miką. Rzadziej stosowano tłuczeń różowy. Pod względem sposobów wykończenia powierzchni zewnętrznych przeważa obrzucanie roztworem rozrzedzonej gliny i obmazywanie palcami. Mniej liczne fragmenty charakteryzuje gładzenie. Powierzchnie wewnętrzne naczyń zagładzano. W badanej serii zdecydowanie przeważają ułamki średniościenne (0,6–0,8 cm), przy dużym udziale form grubościennych (0,9–1,4 cm). Powierzchnie zewnętrzne najczęściej były brązowe lub czarne, rzadziej ceglaste. Zaobserwowane barwy przełamów świadczą o zmiennej lub utleniającej atmosferze wypału, charakterystycznej dla produkcji przydomowej, wykonywanej głównie w otwartym ogniu palenisk lub ognisk. Zdobienie powierzchni naczyń stwierdzono na 84 fragmentach, co stanowi 2,4% zbioru. Zazwyczaj zdobiono powierzchnie naczyń gładzonych,

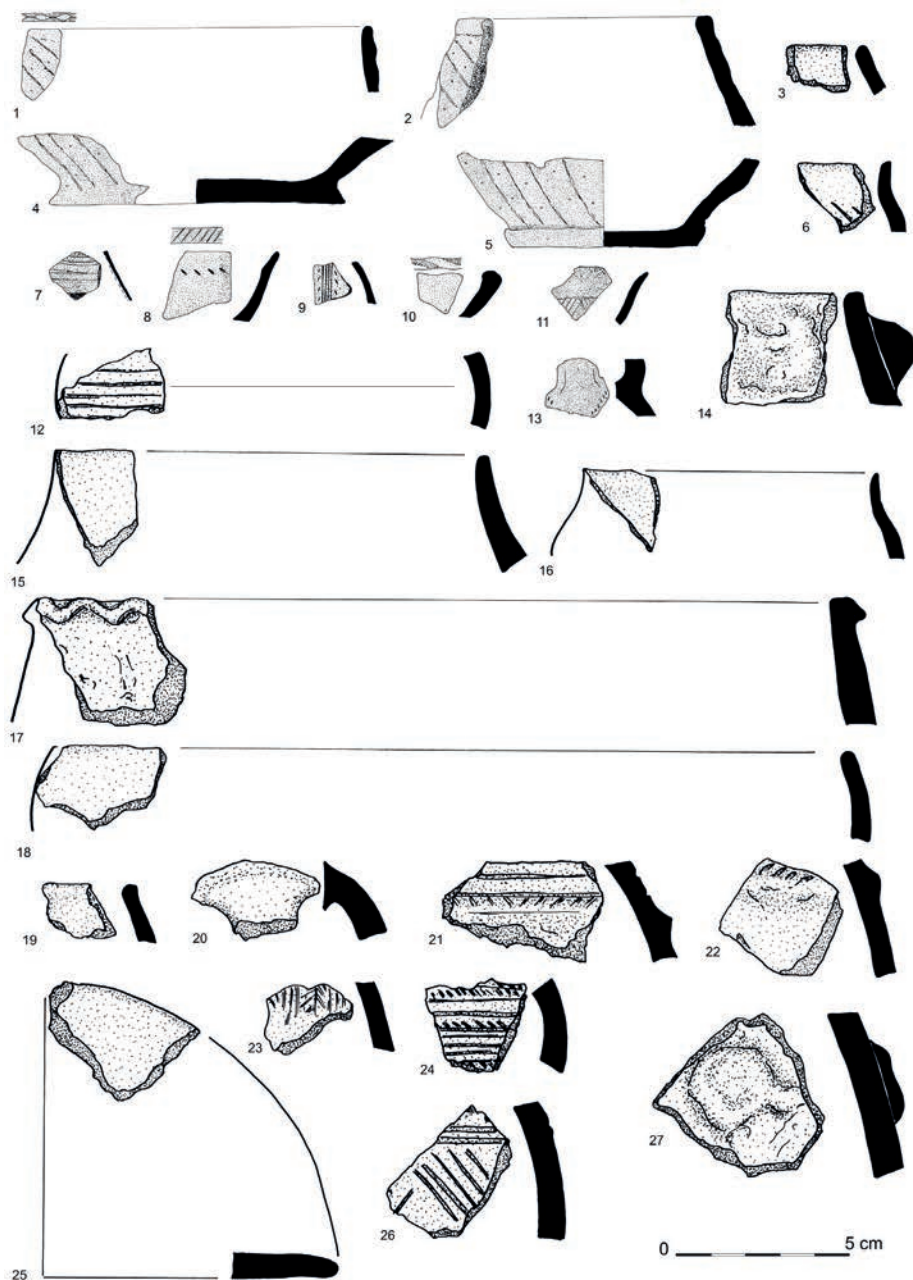
Ryc. 6. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Wybór ułamków naczyń ceramicznych z humusu (rys. K. Molga)

Fig. 6. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Selected pottery fragments discovered on the surface of the site (drawing by K. Molga)

ciężkościnnymi, rzadziej dużych, grubościennymi naczyń kuchennych i zasobowych.

W analizowanym zbiorze stwierdzono obecność kilku typów naczyń:

1. Fragmenty garnków o średnicach wylewów mniejszych od całkowitej wysokości naczyń. Mają proste lub lekko nachylone brzegi o płasko ściętych lub zaoblonych krawędziach, sporadycznie zdobionych zaszczypywaniem (ryc. 7: 1, 17; 9: 7), bądź zaopatrzone w podkrawędne dziurki (ryc. 8: 4; 14: 18). Masa ceramiczna schudzona jest domieszką średnio- i gruboziarnistą, a powierzchnia chropowata lub obmazywana palcami (ryc. 7: 4–5). W przypadku form jajowatych największe wydętości brzusców najczęściej znajdują się w górnej partii naczyń (ryc. 6: 4–5; 7: 1, 17; 8: 4, 7, 13, 14; 9: 6–8; 10: 2, 4, 9, 11, 20;

Ryc. 7. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Wybór ułamków naczyń ceramicznych z I warstwy kulturowej (rys. A. Rembisz-Lubiejewska, K. Molga)

Fig. 7. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Selected pottery fragments discovered in cultural layer I (drawing by A. Rembisz-Lubiejewska, K. Molga)

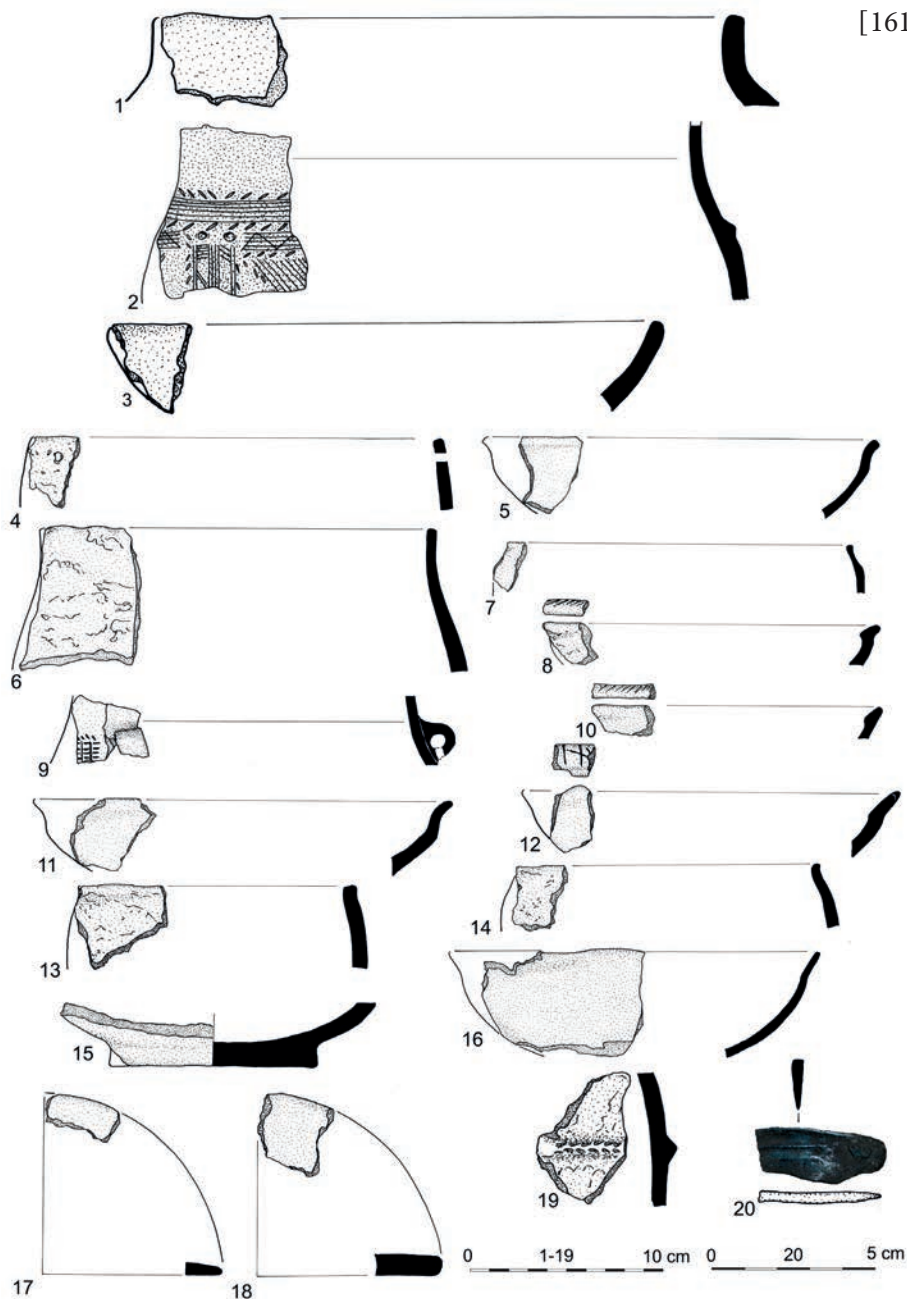
11: 2–8, 10, 14; 12: 5, 9, 11; 13: 1, 15, 18; 14: 18; 15: 3, 5, 10–11, 13–14). Formy beczułkowate mają największą średnicę brzuśca wymodelowaną w połowie wysokości. Niektóre z nich są zaopatrzone w pojedyncze guzy umieszczone pod krawędzią (ryc. 7: 2, 14, 27; 8: 6; 12: 5, 15; 15: 6). Grubości ścianek wynoszą od 0,7 do 1,2 cm, a średnice od 10 do 52 cm.

2. Fragmenty waz o zaokrąglonych brzuścach i mniej lub bardziej cylindrycznych szyjkach. Średnice wylewów wynoszą od 12 do 28 cm (ryc. 6: 12; 7: 15–16; 8: 2, 9; 10: 3, 6; 12: 1, 6, 12–14, 18; 13: 3, 9–10; 14: 1, 7–9, 14, 16; 15: 1, 12–13). Wśród wątków zdobniczych widać wyraźną przewagę motywów rytych w postaci pojedynczych (ryc. 10: 10; 12: 20; 14: 6) lub zwielokrotnionych linii dookołnych (ryc. 6: 11; 7: 12, 21, 24; 8: 2; 10: 3, 16, 18–19; 11: 3, 11; 13: 5; 14: 11, 13, 16) często złożonych z ukośnymi oraz pionowymi żłobkami występującymi w układach pasowo-kątowych i krokwiowych (ryc. 6: 7; 7: 9, 23, 26; 8: 2; 10: 13; 12: 12–14; 13: 9–10, 14; 14: 1, 3; 15: 7, 9). Stosowano także zdobienie drobnymi nakłuciami w układach liniowych (6: 7, 13; 7: 8, 21, 22, 24; 13: 3, 12; 14: 11, 12, 17), „jodełkowych” (ryc. 7: 9, 23; 8: 2; 10: 13, 15; 14: 8; 15: 12) oraz drabinkowych (ryc. 8: 2, 9). Na pojedynczych ułamkach zarejestrowano ornament odciskany w postaci tzw. pseudosznura (ryc. 6: 13; 13: 11–12). W pojedynczych wypadkach ornament ryty wzbogacono elementami plastycznymi w formie guzków (ryc. 8: 2; 12: 7).

Mniej licznie odnotowano pozostałości waz o wysoko ukształtowanych baniastych brzuścach. Ich szyjki mają krawędzie lekko wywinięte na zewnątrz, są podkreślone plastyczną listwą (ryc. 8: 19; 11: 1; 12: 4) lub linią dołków palcowych (ryc. 9: 9; 13: 17). Średnice tych naczyń wynoszą od 32 do 46 cm, a grubości ścianek od 0,8 do 1,2 cm (ryc. 8: 1; 9: 9; 10: 1; 11: 1; 12: 4; 13: 13, 17).

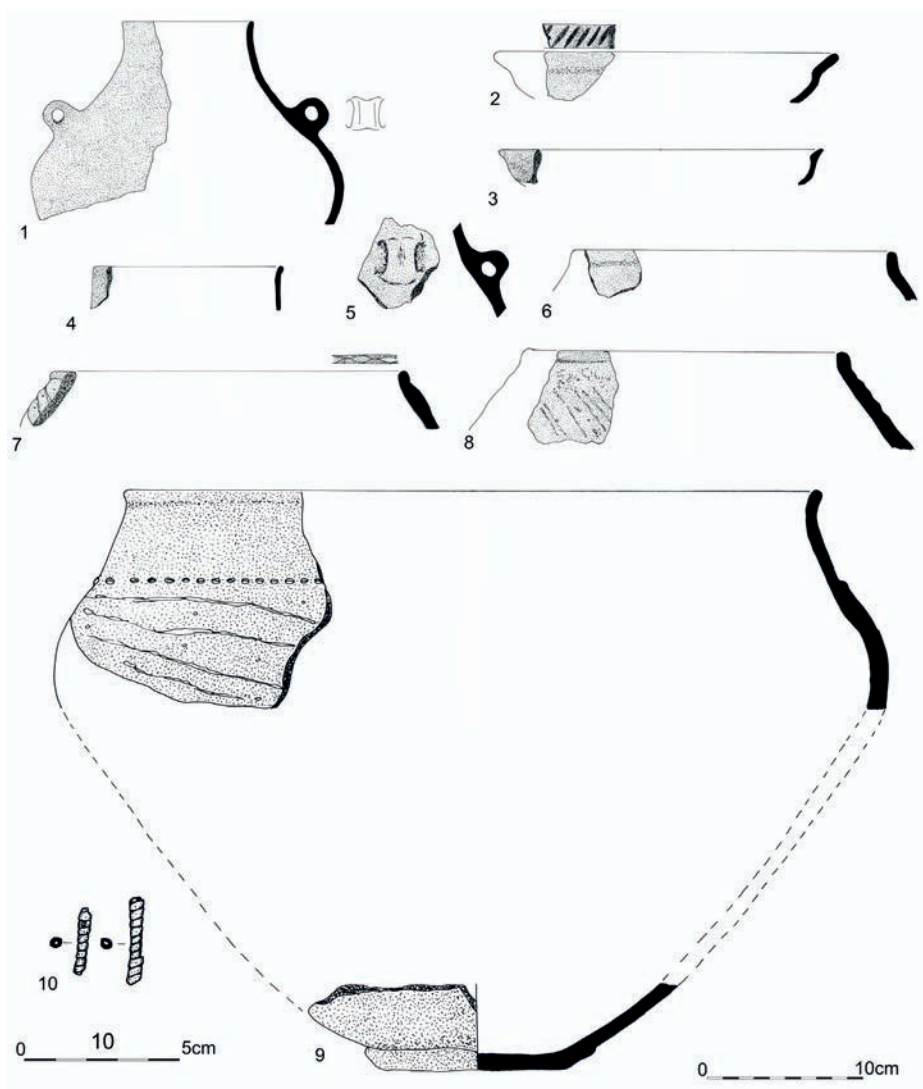
3. Fragmenty amfory o niewyodrębnionej zwężającej się szyjce przechodzącej w nisko osadzony „gruszkowaty” brzusec (ryc. 9: 1, 5). Naczynie zaopatrzone w symetrycznie rozmieszczone taśmowate ucha. Grubość ścianki wynosi około 0,6 cm. Powierzchnia zewnętrzna jest gładka, a średnica otworu ma 8 cm (ryc. 9: 1).

4. Fragmenty niskich, szerokootworowych mis o średnicach większych od ich całkowitych wysokości. Zarejestrowano pojedyncze pozostałości form o esowatych profilach i zaokrąglonych krawędziach (ryc. 8: 5, 11; 10: 8; 14: 4), sporadycznie zaopatrzonych w przykrawędne wypustki (ryc. 13: 19). Powierzchnie zewnętrzne mis są gładkie. Średnice wylewów wynoszą od 12 do 22 cm. Częściej rejestrowano fragmenty mis o stożkowatych profilach i krawędziach pogrubionych i zdobionych poprzecznymi żłobkami (ryc. 7: 10; 10: 12; 12: 8) lub przyplaszczonych i zdobionych ciągłym ornamentem pionowych bądź uko-

Ryc. 8. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Wybór ułamków naczyń ceramicznych (1–19) i sierp brązowy (20) z I warstwy kulturowej (rys. K. Molga, fot. A. Rembisz-Lubiejewska)

Fig. 8. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Selected pottery fragments (1–19) and bronze cast sickle's fragment (20) discovered in cultural layer I (drawing by K. Molga, photo by A. Rembisz-Lubiejewska)

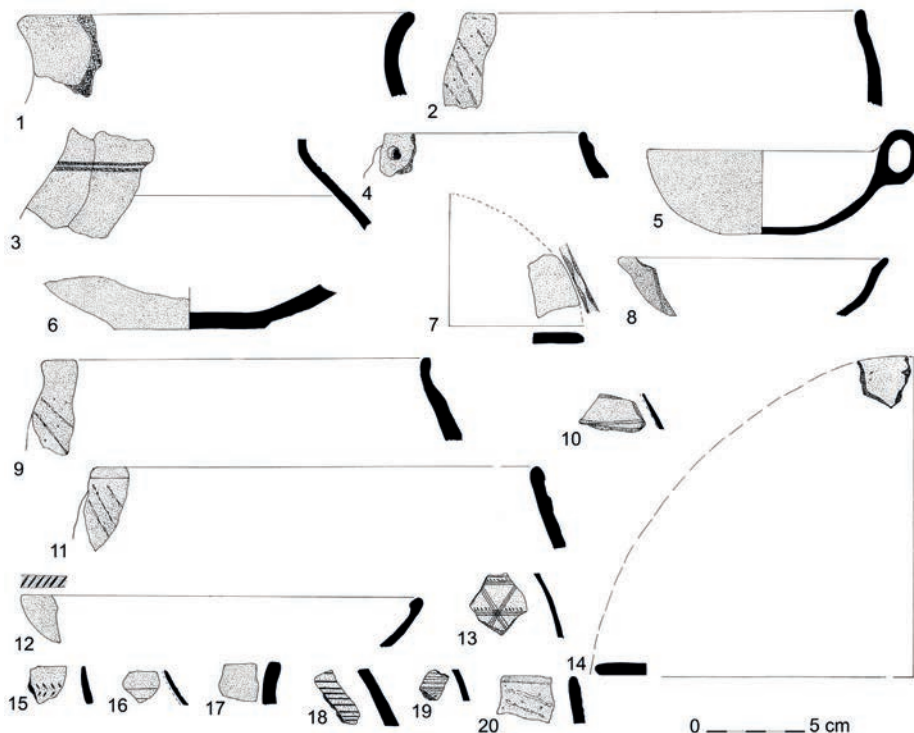

Ryc. 9. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Wybór ułamków naczyń ceramicznych (1–9) i ozdoby brązowe (10) z obiektu 1R (wykop R) (rys. A. Rembisz-Lubiejewska, K. Molga)

Fig. 9. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Selected pottery fragments (1–9) and bronze cast twists (10) discovered in feature 1R (trench R) (drawing by A. Rembisz-Lubiejewska, K. Molga)

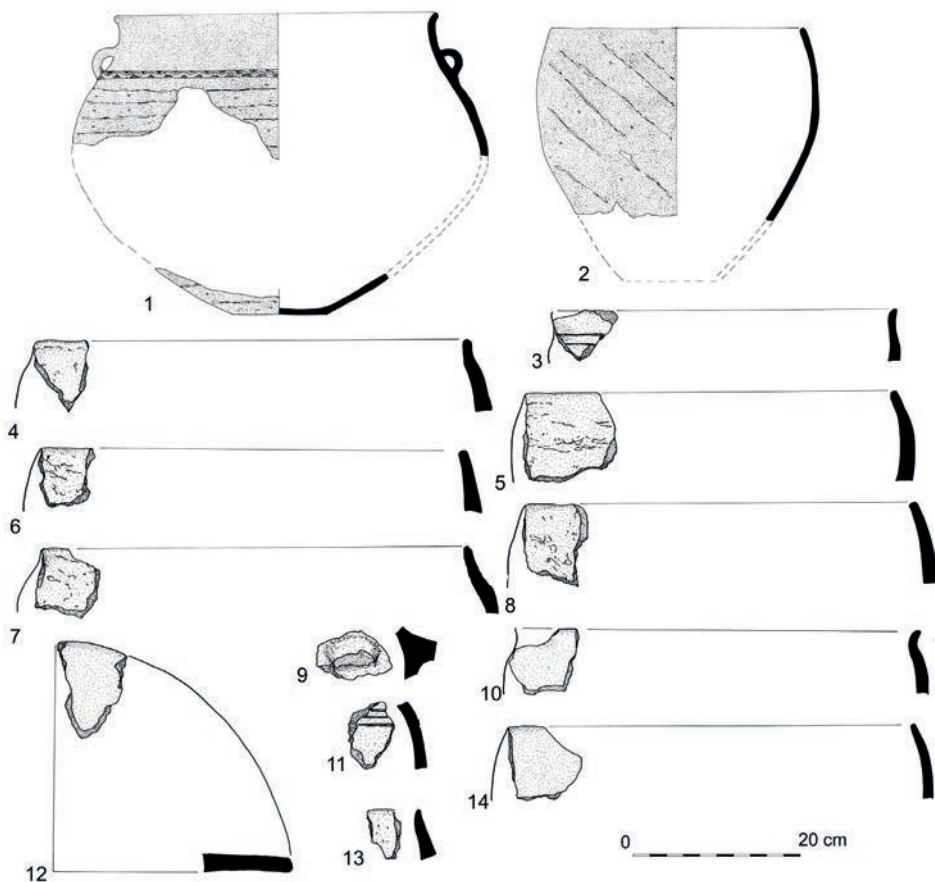
śnych nacięć (ryc. 6: 1–3; 7: 8; 8: 8, 10, 12; 9: 2–3; 14: 2, 6). Tylko w jednym przypadku odnotowano zdobienie odciskami narzędzia zębatego (ryc. 6: 3). Grubości ścianek mis wynoszą około 0,6 cm, średnice wylewów od 9 do 20 cm. Do rzadszych okazów należą misy o półkulistych profilach i niewyodrębnionych dnach. Średnice wylewów tych naczyń wynoszą od 12 do 29 cm. Są to naczynia o gładkich powierzchniach (ryc. 6: 17; 7: 11; 8: 3; 16; 13: 8), sporadycznie zdobione na krawędziach plastycznymi wypustkami (ryc. 12: 7).

5. Naczynia uchate są reprezentowane przez czerpak o słabo wyodrębnionym dnie i kształcie zbliżonym do wycinka kuli (ryc. 10: 5). Naczynie zaopatrzone w pojedyncze taśmowate ucho wystające ponad krawędź wylewu. Średnica otworu wynosi 12 cm. Zaobserwowane w zbiorze fragmenty taśmowatych uch mogą pochodzić od czerpaków, kubków lub amfor (ryc. 6: 9, 14, 15; 7: 13, 20; 11: 9; 12: 19; 13: 2; 14: 5, 15).

Ryc. 10. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Wybór ułamków naczyń z obiektów: 1–14 – obiekt 2R; 15–16 – obiekt 3R; 17–20 – obiekt 7R (wykop R) (rys. A. Rembisz-Lubiejewska)

Fig. 10. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Selected pottery fragments: 1–14 – feature 2R; 15–16 – feature 3R; 17–20 – feature 7R (trench R) (drawing by A. Rembisz-Lubiejewska)

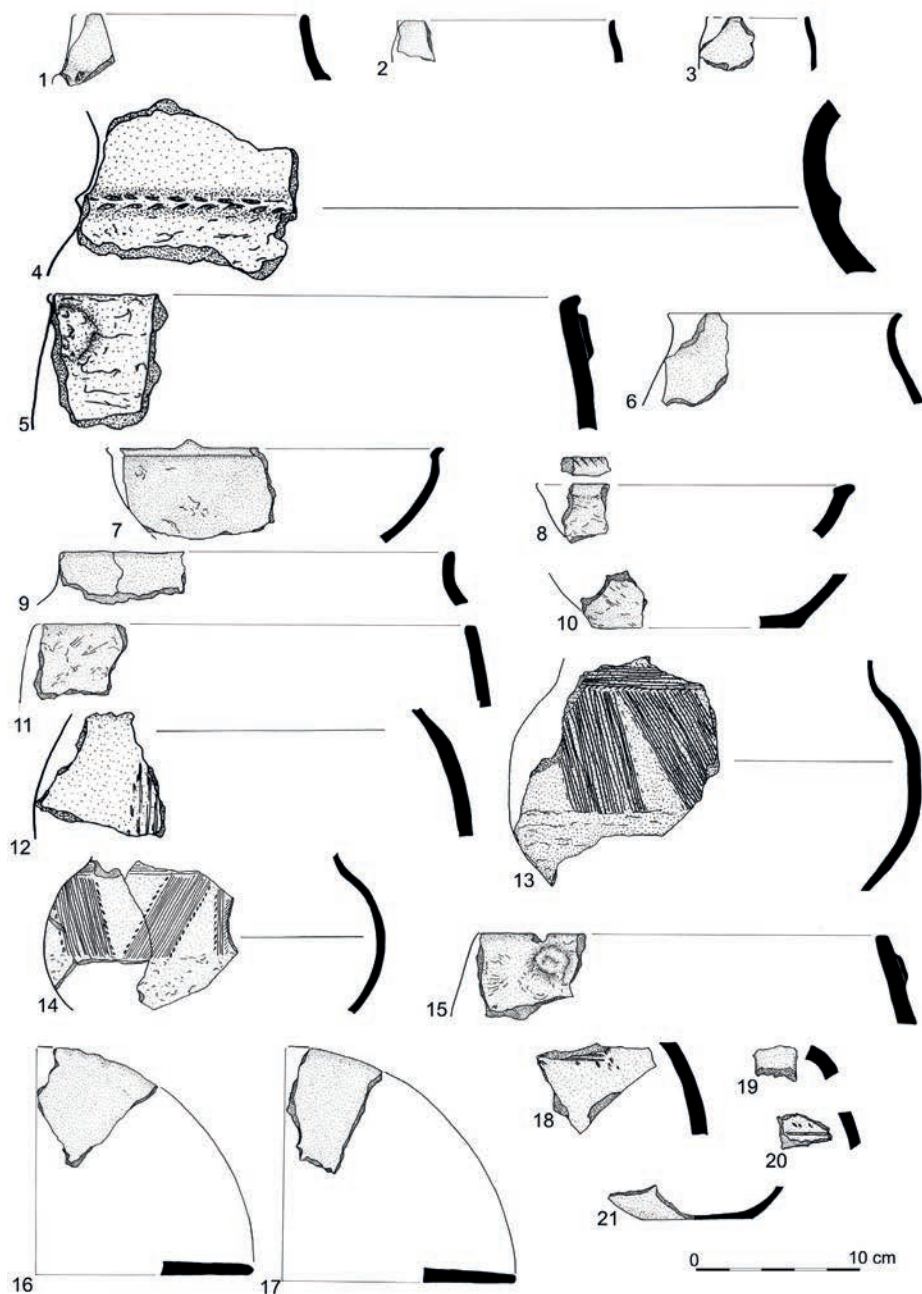

Ryc. 11. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Wybór ułamków naczyń ceramicznych z obiektu 1 (wykop I) (rys. A. Rembisz-Lubiejewska, K. Molga)

Fig. 11. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Selected pottery fragments discovered in feature 1 (trench I) (drawing by A. Rembisz-Lubiejewska, K. Molga)

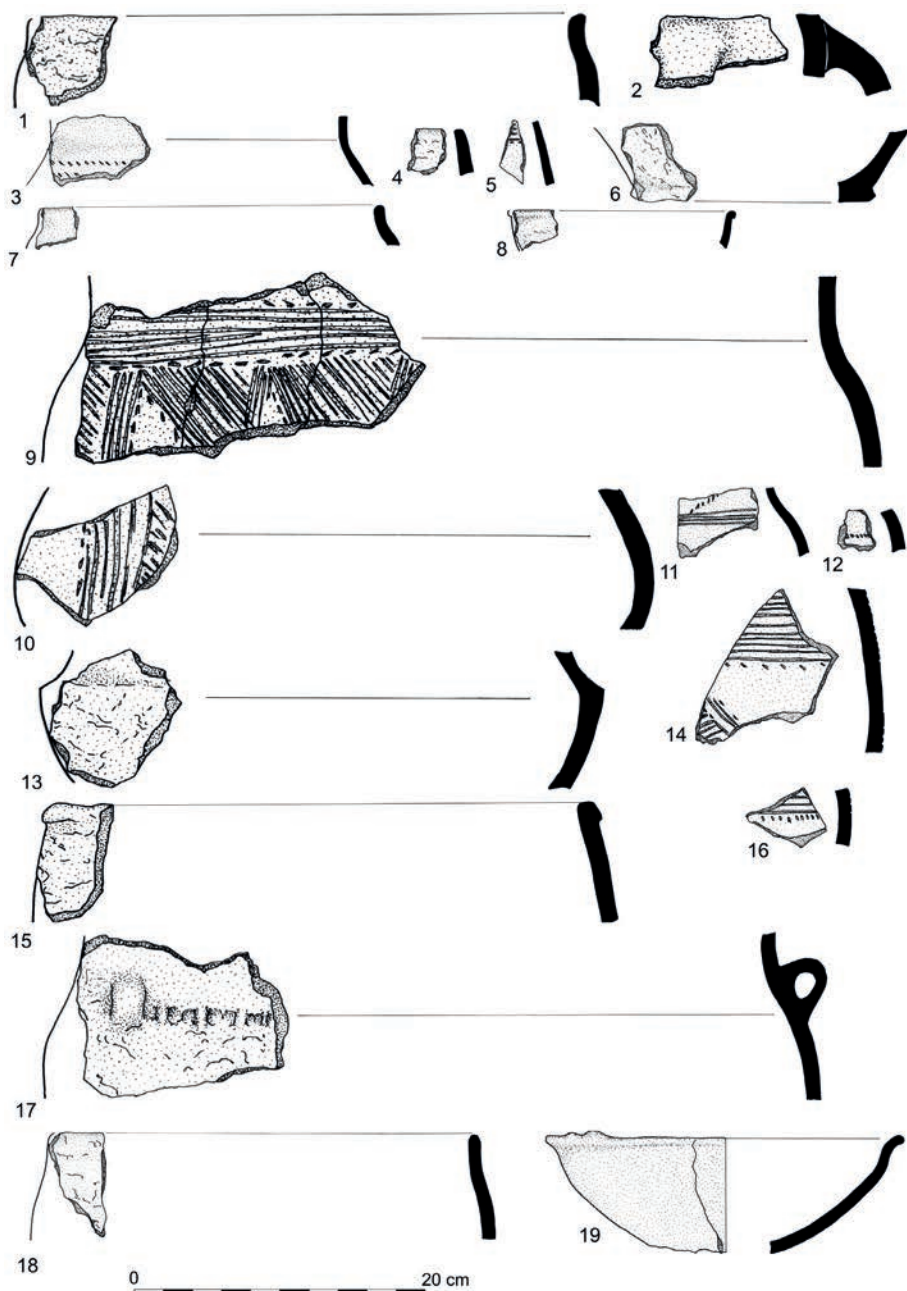
6. „Talerze” krążkowe mają średnice od 10 do 32 cm. Brzegi talerzy sporadycznie zdobiono, wygniatając krawędź palcami (ryc. 12: 16; 15: 15) lub zaszczypując brzeg (ryc. 10: 7). Ich grubość wynosi od 0,7 do 1 cm (ryc. 6: 16, 18; 7: 25; 8: 17–18; 10: 7, 14; 11: 12; 12: 16–17; 15: 15).

7. Naczynia miniaturowe są reprezentowane przez pojedynczy fragment miniaturowego garnka (ryc. 12: 3) i dna nieokreślonego naczynia wygniatanego z kawałka gliny (ryc. 15: 4).

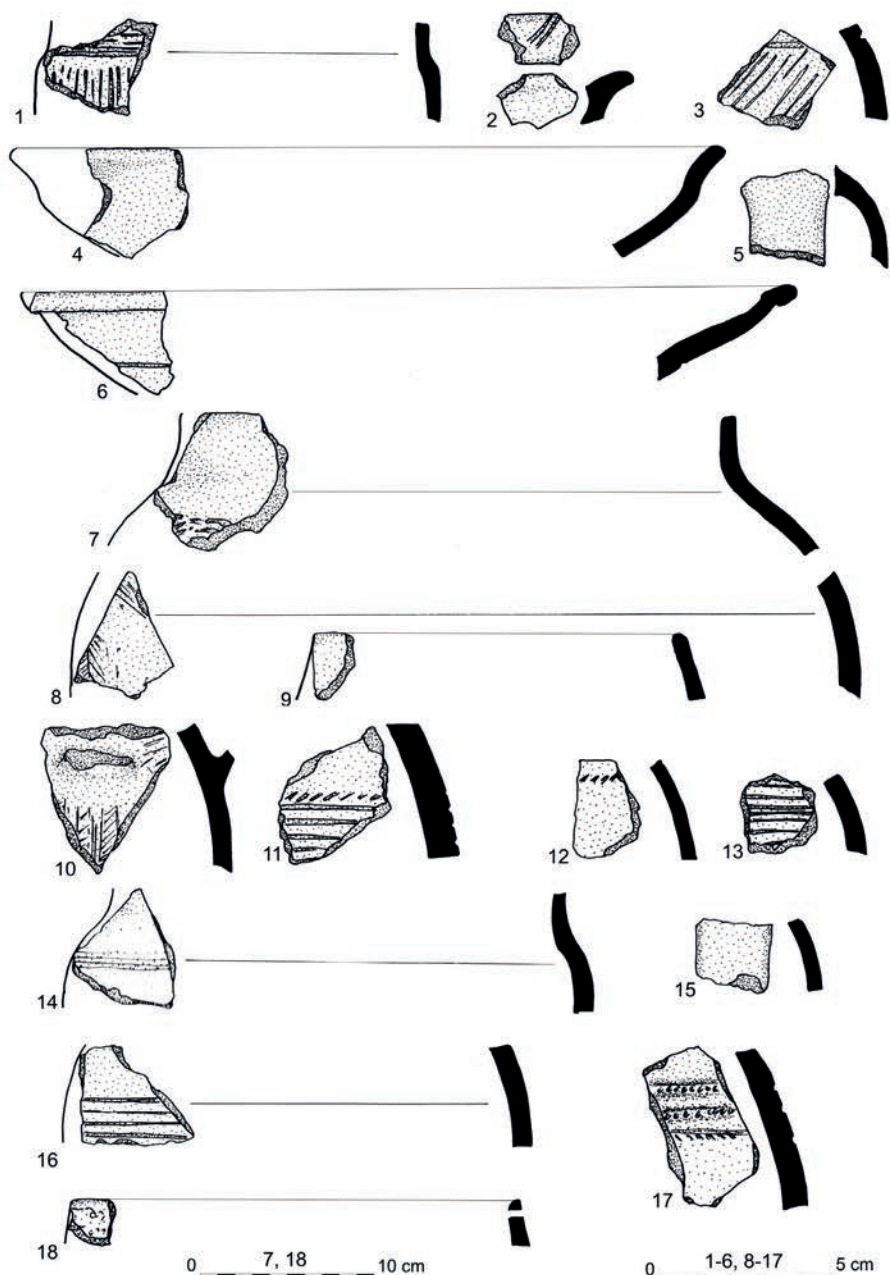
Ryc. 12. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Wybór ułamków naczyń ceramicznych kultury łużyckiej z obiektu 2 (wykop II) (rys. K. Molga)

Fig. 12. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Selected pottery fragments discovered in feature 2 (trench II) (drawing by K. Molga)

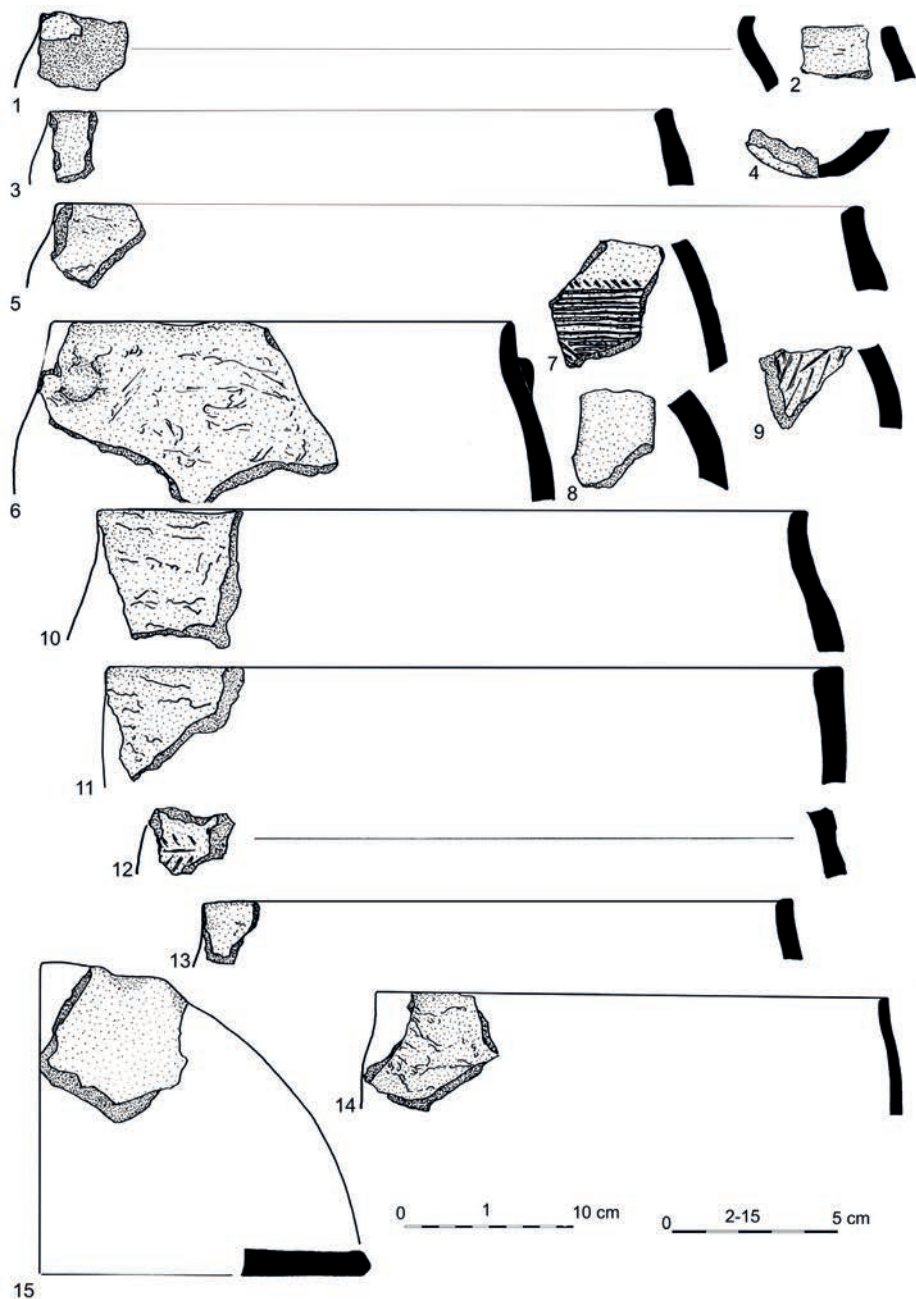
Ryc. 13. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Wybór ułamków naczyń ceramicznych: 1-7 – obiekt 3 (wykop I); 8-19 – obiekt 5 (wykop II) (rys. K. Molga)

Fig. 13. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Selected pottery fragments: 1-7 – feature 3 (trench I), 8-19 – feature 5 (trench II) (drawing by K. Molga)

Ryc. 14 Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Wybór ułamków naczyń ceramicznych: 1–5 – obiekt 6; 6–7 – obiekt 7; 12–13 – obiekt 11; 14, 16 – obiekt 13; 15, 17–18 – obiekt 14 (wykop III); 8–11 – obiekt 8 (wykop II) (rys. K. Molga)

Fig. 14. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Selected pottery fragments: 1–5 – feature 6; 6–7 – feature 7; 12–13 – feature 11; 14, 16 – feature 13; 15, 17–18 – feature 14 (trench III); 8–11 – feature 8 (trench II) (drawing by K. Molga)

Ryc. 15. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Wybór ułamków naczyń ceramicznych: 1–10 – obiekt 18 (wykop III); 11–14 – obiekt 19 (wykop III); 15 – obiekt 20 (wykop IV) (rys. K. Molga)

Fig. 15. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Selected pottery fragments: 1–10 – feature 18; 11–14 – feature 19 (trench III); 15 – feature 20 (trench IV) (drawing by K. Molga)

Polepa

Na stanowisku pozyskano łącznie osiem bryłek polepy. Większość odkryto w pozostałościach obiektów gospodarczych (1/08, 2/08, 7/08). Były to małe egzemplarze o zniszczonych, wyoblonych powierzchniach, na ogół w barwach czerwonych, popielatych i czarnych, wskazujących na wpływ wysokiej temperatury. Nie zarejestrowano negatywów konstrukcji drewnianych.

Przedmioty metalowe

W warstwie kulturowej odkryto fragment brązowego sierpa z guzkiem. Zachowana długość narzędzia wynosi 4 cm, szerokość 1,8 cm, a grubość 0,4 cm (ryc. 8: 20). Z obiektu 1R pochodzą natomiast dwa skręty spiralne wykonane z wąskiej taśmy brązowej. Zachowana w całości zawieszka składa się z 10 zwojów i ma długość 6 cm. Druga – uszkodzona – złożona z ośmiu zwojów ma długość 4,5 cm. Średnice obydwu zawieszek wynoszą 0,6 cm, szerokość taśmy 0,2–0,25 cm (ryc. 9: 10).

Przedmioty kamienne

Z obiektów 1/08R i 2/08R pozyskano 10 przedmiotów kamiennych, a kolejnych dziewięć pochodzi z humusu. Najliczniejszą grupę stanowią rozcieracze, głównie kuliste, o średnicach od 10 do 12 cm, wykonane ze skał narzutowych. Okazy silnie starte albo mające więcej niż jedną powierzchnię pracującą należą do nielicznych, co poświadcza łatwy dostęp do tego surowca (ryc. 16: 1–3). Drugą grupę stanowią kamienie o wyraźnie zagładzonych powierzchniach określone jako gładziki (ryc. 16: 4–6). Nieliczne płytki kamienne (ryc. 16: 7–8) mogły służyć jako podkładki wykorzystywane w pracach gospodarczych. Do pojedynczych znalezisk należy natomiast kamienna ośelka (ryc. 16: 9).

Przedmioty krzemienne

Z obiektu 2/08 pozyskano pojedynczy rylczak, a z obiektów 1/08 i 20/08 kilka konkracji surowego krzemienia bałtyckiego. Przedmioty te zalegały w jamach stanowiących pozostałości różnorodnych działań gospodarczych.

Ryc. 16. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Narzędzia kamienne: rozcieracze (1-3), gładziki (4-6), podkładki kamienne (7-8) i ośelka (9); 2-3 z humusu; 1 – obiekt 5 (wykop II); 4-5, 9 – obiekt 1R (wykop R); 6 – obiekt 2R (wykop R); 7 – obiekt 1 (wykop I); 8 – obiekt 2 (wykop II) (fot. A. Rembisz-Lubiejewska)

Fig. 16. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Stone tools: grinders (1-3), polishing stones (4-6), coasters (7-8) and a whetstone (9); 2-3 – discovered on the surface of the site; 1 – feature 5 (trench II); 4-5, 9 – feature 1R (trench R); 6 – feature 2R (trench R); 7 – feature 1 (trench I); 8 – feature 2 (trench II) (photo by A. Rembisz-Lubiejewska)

Pozostałości faunistyczne

Na stanowisku pozyskano 189 szczątków kostnych⁷, z których 54 pochodzą z obiektów kultury łużyckiej, 25 z warstwy kulturowej, pozostałe zaś z humusu i grobów ludzkich o młodszej chronologii, gdzie znajdowały się na złożu wtórnym wraz z ułamkami naczyń kultury łużyckiej. Ze względu na wielokulturowość stanowiska w opracowaniu pominięto szczątki kostne pozyskane z humusu i warstw kulturowych. Spośród zidentyfikowanych szczątków kostnych pozyskanych z obiektów kultury łużyckiej większość pochodziła od ssaków domowych. Do ryb i ssaków dzikich przyporządkowano po jednej kości (tab. 1). Pod względem składu anatomicznego kości ssaków reprezentowały pojedyncze elementy kośćca pochodzące z różnych części tusz zwierzęcych (Makowiecka 2009).

Tab. 1. Gostkowo-Folsung, stan. 17, pow. toruński. Zestawienie ilościowe szczątków kostnych pozyskanych z obiektów kultury łużyckiej (oprac. A. Rembisz-Lubiejewska na podstawie Makowiecka 2009, tab. 4)

Table 1. Gostkowo-Folsung, site 17, Toruń district. Quantitative summary of bone remains discovered in the features dated on the Early Iron Age (prepared by A. Rembisz-Lubiejewska based on Makowiecka 2009, table 4)

Grupa	Zwierzęta	Gatunek	n
Ssaki domowe	Bydło	<i>Bos primigenius</i> f. <i>taurus</i>	3
	Świnia	<i>Sus scrofa</i> f. <i>domestica</i>	11
	Owca/koza	<i>Ovis ammon</i> f. <i>aries</i> / <i>Capra aegagrus</i> f. <i>hircus</i>	8
	Koń	<i>Equus ferus</i> f. <i>caballus</i>	2
	Pies	<i>Canis lupus</i> f. <i>familiaris</i>	2
Ssaki dzikie	Zając szarak	<i>Lepus europaeus</i> (Pall. 1778)	1
Ryby	Karpowate		1
Rozpoznane			28
Nierozpoznane			26
Razem			54

⁷ W trakcie analizy ze zbioru wykluczono szkielet kota oraz szczątki zwierząt o chronologii nowożytnej i współczesnej.

ANALIZA CHRONOLOGICZNO-TYPOLOGICZNA
MATERIAŁÓW ŹRÓDŁOWYCH

Zbiór naczyń ceramicznych pozyskanych na stanowisku 17 w Gostkowie przedstawia cechy typowe dla „wczesnożelaznych” inwentarzy kultury łużyckiej. Garnki występują powszechnie na stanowiskach z młodszych okresów epoki brązu i wczesnej epoki żelaza, dlatego bliższe określenie chronologii form niezdobionych nie jest możliwe (Szamałek 1992a, s. 76). Naczynia zaopatrzone w dookolne otworki podkrawędne są znane ze stanowisk ze starszej epoki brązu (Gardawski 1959, Tabl. XIII: 8; XXXVIII; XXXIX: 1, 10; XLI: 3; L: 1; LIII: 16). Dość licznie są rejestrowane na stanowiskach z późnej epoki brązu i wczesnej epoki żelaza z Mazowsza i Podlasia (Gardawski 1979, s. 141; Węgrzynowicz 1988; Dąbrowski 1997, s. 33, mapa 9), Warmii i Mazur (Hoffmann 2000, s. 97), Lubelszczyzny (Kłosińska 2005), środkowej Polski (Wiklak 1972, s. 53), Wielkopolski i Kujaw (Grygiel 1995, ryc. 9–13; Szamałek 2006, s. 47, 51, 52, ryc. 13: 8). Dziurki podkrawędne mogą być dziedzictwem stylistyki „starszobrazowej”, jednak ich obecność na stanowiskach z wczesnej epoki żelaza należy raczej łączyć z wpływami ze strefy lasostepu (Czopek 2003, s. 228). Najbliższe analogie do fragmentu naczynia odkrytego w Gostkowie stanowią garnki z osad „wczesnożelaznych” w Toruniu (stan. 191)⁸, Jaguszewicach (pow. brodnicki; Hoffmann 1999, s. 57; Gackowski 2009a, s. 793–800), Sztynwagu (pow. grudziądzki; Gackowski 2003, s. 89–90, ryc. 5: 14), Grudziądzu-Owczarkach (stan. 15)⁹ i Linowie (pow. grudziądzki; Gackowski 2009a, s. 793–800).

Na Pomorzu, Warmii, Mazurach i Kujawach formy beczułkowate są odkrywane najczęściej na stanowiskach z późnego okresu epoki brązu i starszego okresu halsztackiego (Kostrzewski 1958, s. 117–118; Szamałek 1992a, s. 76; Hoffmann 1998, s. 31, ryc. 4). W tym też okresie występują popularne wówczas guzy doklejane na krawędziach garnków (Szamałek 1992a, tabl. II). Formy takie są znane m.in. z osiedli w Czarnowie (pow. toruński; Chudziakowa 1974, s. 186, tabl. IV: 5), z Kałdusa (pow. chełmiński; Kuboszek 1983), Rudy (pow. grudziądzki; Rembisz 2012).

Ułamki garnków o zaszczypanych krawędziach i chropowaconych powierzchniach są uważane za formy charakterystyczne dla późnych zespołów „pomorskich”, datowanych na starszy okres przedrzymski (Łuka 1979, s. 150). Na sąsiadującym od północy stanowisku 3 formy takie pełniły funkcję kloszy

⁸ Materiały z badań powierzchniowych AZP w Muzeum Okręgowym w Toruniu.

⁹ Materiały z badań AZP w Muzeum im. ks. dr. W. Łęgi w Grudziądzu.

nakrywających pochówki ludności młodszej fazy kultury pomorskiej (Rembisz-Lubiejewska 2015, s. 216).

Wazy o zaokrąglonych brzuścach zdobione ornamentem wielokrotnych linii rytych, pomiędzy którymi powierzchnię naczynia pokrywają naprzemienne skośne linie nacięcia ułożone pionowo, poziomo i ukośnie, w układach zygzakowatych, nawiązują do stylistyki późnobrązowej (Kaczmarek 2002, s. 72–73). W bardziej rozbudowanych układach pasowo-kątowych, jodełkowych oraz drabinkowych były rozpowszechnione w okresie halsztackim (Szamałek 1992a, s. 76; 1992b, s. 13; 2009, s. 123). Na ziemi chełmińskiej mają liczne analogie na cmentarzyskach „łużyckich” z okresu halsztackiego w Małej Kępie (pow. chełmiński), ŁąŜynie (pow. toruński; Chudziakowa 1974, s. 184, 185, tabl. II, III, VII: 3, 5, 6), a także na osiedlach obronnych w Mirakowie-Grodnie (Gackowski 2007, ryc. 3; 2009b, s. 29, ryc. 5), Czarnowie-Kamieńcu (pow. toruński) i Gzinie (pow. bydgoski; Chudziakowa 1992, tabl. 1, typy AI–AII). Wazy o baniastych, chropowaconych brzuścach zdobione plastycznymi listwami są charakterystyczne dla stylistyki halsztackiej. Na Kujawach zdobnictwo to występuje w zespołach „późnołużyckich” datowanych od przełomu starszego i młodszeo okresu halsztackiego po starszy okres przedrzymski (Szamałek 1992b, s. 14; 2009, s. 123). Na ziemi chełmińskiej formy takie są znane zarówno z osad otwartych z okresu halsztackiego, m.in. w Kłęczkowie (pow. chełmiński; Gackowski 2007, s. 86–87, ryc. 5j), nekropoli „wczesnożelaznych” w Małej Kępie i Czemlewie (Chudziakowa 1974, s. 196, tabl. XIV: 2–4) oraz osiedla obronnego w Gzinie (Chudziakowa 1992, tabl. 1: EII).

Amfory gruszkowate oraz ich bezuche odpowiedniki należą do form charakterystycznych dla młodszeo okresu halsztackiego (Kostrzewski 1958, s. 224; Chudziakowa 1974, s. 88). Naczynia tego typu odkryto na sąsiednim stanowisku 3 w Gostkowie-Folsung (Rembisz-Lubiejewska 2015, s. 212, ryc. 19: 5), na cmentarzyskach w Małej Kępie (pow. chełmiński) i w Słońcu (pow. bydgoski; Chudziakowa 1974, s. 188, tabl. VI: 6) oraz osiedlach obronnych w Gzinie (pow. bydgoski; Chudziakowa 1992, tabl. 2B, C), Mirakowie-Grodnie (pow. toruński; Gackowski 2007, s. 163) i Kałdusie (pow. chełmiński; Gackowski 2012, s. 92, ryc. 49: B).

Misy stożkowate o pogrubionej, zagiętej do wewnątrz, zdobionej krawędzi pojawiły się w IV okresie epoki brązu i należą do form długotrwałych (Dąbrowski 1997, s. 38). W Wielkopolsce i na Kujawach występowały powszechnie w inwentarzach „późnobrązowych” (Kaczmarek 2002, s. 72; Szamałek 1992b, s. 14). Na ziemi chełmińskiej analogiczne egzemplarze są znane z Nowych Dóbr (pow. chełmiński; Kostrzewski 1958, ryc. 48: 1), Małej Kępy (pow. cheł-

miński; Chudziakowa 1974, tabl. IX: 4), Szynycha (stan. 14; pow. grudziądzki; Rembisz 2011, s. 138, ryc. 13: 1), Rudy (stan. 3–6; pow. grudziądzki; Rembisz 2011, s. 134, ryc. 9: 13). Misy z krawędziami przypłaszczonymi od wewnątrz reprezentują typy powszechnie występujące w materiałach kultury łużyckiej okresu halsztackiego ze Śląska (Gedl 1999, s. 63; Tabl. XVII: 1), Wielkopolski, Kujaw (Szamalek 1992b, s. 14) i Pojezierza Chełmińskiego (Gackowski 2012, s. 211). Analogie do naczyń z Gostkowa są znane z „halsztackich” nekropoli w Małej Kępie (Chudziakowa 1974, tabl. IX: 6, 7), Boluminie (Janikowski 1968, tabl. I: 6–8; II: 7; VIII: 4; X: 3; XIV: 1, 4; XV: 1; XVI: 1; XVII: 3), Czemlewie, Słońcu, Kaszczorku, Łążynie, Rzęczkowie (Janikowski 1968, s. 111; Kuboszek 1983), Żyglądzie (Rembisz 2009, s. 70, 79, ryc. 8), z pozostałości osad w Sarnowie i Paparzynie (pow. chełmiński; Rembisz 2011, s. 135, ryc. 10: 5, 9, 11, 14), Szynychu (stan. 14), Rudzie (stan. 3–6), Kobylance (pow. grudziądzki; Rembisz 2011, s. 138, ryc. 13: 2, 10; s. 140, ryc. 15: 6, 12) oraz osiedli obronnych w Gzinie (Chudziakowa 1992, tabl. 3, typ A II), Kałdusie (pow. chełmiński; Kaszewski 1979, tabl. VII: 15; X: 1; XVII: 11, 15; XVIII: 13) i Górze Zamkowej w Grudziądzu (Rembisz 2011, s. 141, ryc. 16: 11, 16, 17). Misy w kształcie wycinka kuli rozpowszechniły się w okresie halsztackim i są charakterystyczne dla inwentarzy młodszej części kultury łużyckiej (Szamalek 1992b, s. 14). Czerpaki pojawiły się w inwentarzach kultury łużyckiej w IV okresie epoki brązu (Wiklak 1963, s. 60). Na ziemi chełmińskiej występowały dość powszechnie (Dąbrowski 1997, mapa 9), przy czym formy w kształcie wycinka kuli, tak jak w przypadku mis, osiągnęły największą popularność w okresie halsztackim. Analogiczne naczynia są znane zarówno z osiedli obronnych (Gzin, pow. bydgoski; Chudziakowa 1992, tabl. 11: h), osad otwartych (Ruda, stan. 3–6, Klęczkowo, Szynych, pow. grudziądzki; Rembisz 2011, s. 133, ryc. 8: 9; s. 136, ryc. 11: 10; 2012), jak i cmentarzysk (Łążyn, pow. toruński; Chudziakowa 1974, s. 190, tabl. VIII: 1).

„Talerze” krążkowate i naczynia miniaturowe pojawiły się powszechnie w V okresie epoki brązu, lecz występują znacznie częściej na stanowiskach datowanych na wczesne okresy epoki żelaza. Talerze występują prawie na każdym stanowisku datowanym od późnej epoki brązu. Są one formą powszechną i długotrwałą (Dąbrowski 1997, s. 17, 39). Gliniane krążki bywają łączone przede wszystkim z działalnością kuchenną i są interpretowane jako talerze, pokrywki z otworkami, które miały zapobiegać gromadzeniu się pary, podkładki do wypieku podpłomyków bądź wyrobu naczyń glinianych (Mogielnicka-Urban 1984, s. 130–131). Krążki z otworami są łączone również z działalnością metalurgiczną (Mierzwiński 2003, s. 105–106).

Oprócz materiału ceramicznego na stanowisku odkryto kilka przedmiotów metalowych. Sierp z guzkiem należy do tzw. młodszego typu „łużyckiego”, powszechnego w IV okresie epoki brązu w międzyrzeczu środkowej Łaby i Odry, a od V okresu epoki brązu i w okresie halsztackim masowo występującego na terenie Saksonii, Śląska i Wielkopolski (Bukowski 1998, s. 328). Przedmioty takie znane są m.in. z osiedli obronnych w Kałdusie (pow. chełmiński) i Czarnowie-Kamieńcu (pow. toruński; Chudziakowa 1974, s. 205, tabl. XXIII: 2; s. 208, tabl. XXVI: 8) oraz osady w Rudzie (stan. 3–6, pow. grudziądzki; Rembisz 2011, s. 134, ryc. 9: F, G).

Odkryte w obiekcie 1R spiralki rurkowate, czyli tzw. skręty *salta leone*, należą do form występujących przez całą epokę brązu i wczesną epokę żelaza na rozległych obszarach europejskich (von Brunn 1968, s. 308; Moskwa 1976, s. 36–37; Blajer 1990, s. 65). W zależności od kontekstu odkrycia przedmioty te są interpretowane jako elementy okrycia głowy, ozdoby skórzanych pasów, ozdoby klatki piersiowej (von Brunn 1968, s. 190, 191), ozdoby rzędu końskiego (Bukowski 1998, s. 300–301) i elementy naszyjników wieloczęściowych komponowanych z samych spiralek lub w zestawieniu z dodatkowymi elementami dekoracyjnymi (Blajer 1999, s. 94). Taką interpretację spiralek potwierdzają pomorskie znaleziska naszyjników wieloelementowych (kolie typu Storkowo) ze skarbu ze Starego Łowicza (pow. drawski), z grobu ze Storkowa (pow. stargardzki) oraz tzw. grobu książęcego z Bań (pow. gryfiński), datowane na 2. poł. III do IV okresu epoki brązu (Bukowski 1998, s. 233). Na ich obecność również w znaleziskach gromadnych z tego okresu wskazuje zespół z Rzędzin (pow. policki; Blajer 2001, s. 340). Rozbudowany konstrukcyjnie naszyjnik, złożony ze spiralnych ozdób rurkowatych, rozdzielonych niebieskimi i zielonymi paciorkami, znany jest ponadto ze schyłkowobronzowego skarbu z Białcza (pow. gorzowski; Bukowski 1998, s. 338, ryc. 168). Podobne spiralki odkryto w skarbie ze Skórki (pow. złotowski; Rola 2011, s. 295, 313, Abb. 17: 2, 3, 4; 18) oraz z Kalisk I (pow. szczeciński; Kaczmarek, Szczurek, Krzysiak 2021, s. 55, 111, 112, tabl. 56A, 56B). Depozyt gromadny złożony wyłącznie z rurkowatych spiralek pozyskano na początku XIX wieku w Pyrzycach (Blajer 2001, s. 349). Natomiast zdobienie rurkowatymi spiralkami elementów uprząży końskiej poświadcza „późnobronzowy” skarb przetyczek i ogniów ze skrętami odkryty w Pszczółkach (pow. gdański; Bukowski 1998, s. 298, 301). Tak interpretowany jest również skręt złożony z pięciu zwojów wąskiej taśmy odkryty wraz z innymi przedmiotami związanymi z jeździectwem na osiedlu obronnym z wczesnej epoki żelaza w Czarnowie-Kamieńcu (pow. toruński; Chudziakowa 1974, s. 65, 207, tabl. XXV: 3). Skręty odkryte na stanowisku 17 w Gostkowie-Folsung mogą

pochodzić zarówno z wieloelementowego naszyjnika mieszkanki osady, jak i od uprzęży końskiej. Fakt użytkowania koni przez tutejszą społeczność poświadczają bowiem szczątki tego gatunku odkryte również na stanowisku.

Wiele form narzędzi kamiennych z osady w Gostkowie to po prostu odpowiednio dobrane otoczaki lub kamienie o pożądanym kształcie, formowane przez używanie (np. rozcieracze, gładziki). Wytwory kamienne, tj. rozcieracze i podkładki, są znane z wielu stanowisk osadniczych kultury łużyckiej z młodszych okresów epoki brązu oraz z wczesnych okresów epoki żelaza, przy czym znaczny wzrost asortymentu tego rodzaju wytworów notuje się od V okresu epoki brązu (Mierzwiński 2003, s. 140).

Na stanowisku zarejestrowano obecność bryłek narzutowego krzemienia bałtyckiego. Korzystanie z gorszych jakościowo surowców zbieranych przez mieszkańców osady z powierzchni świadczy o ograniczonym dostępie do wychodni krzemienia. Bryłki krzemienia o zaokrąglonych, wymiażdżonych krawędziach, odkryte w jamach gospodarczych, a także w ich bezpośrednim otoczeniu, mogą świadczyć o wykorzystywaniu tych przedmiotów do krzesania ognia podczas różnorodnych zajęć gospodarczych związanych z obróbką termiczną. Zarejestrowany na stanowisku pojedynczy rylec krzemienisty wykonany techniką wiórową mógł być wytworem mieszkańców osady, jak i narzędziem o starszej chronologii znalezionym i wykorzystanym wtórnie, a następnie przyniesionym na teren osady. Obecność takich okazów odnotowano już wielokrotnie na innych stanowiskach kultury łużyckiej (Rembisz-Lubiejewska 2017, s. 6–7).

Na podstawie pozyskanych zwierzęcych szczątków kostnych można stwierdzić, że na terenie osady hodowano świnię, owce/kozy, bydło i konie (tab. 1). Osobniki hodowane w Gostkowie należały do form wolno rosnących i długo dojrzewających, o czym świadczy ubój w wieku 16 miesięcy (Makowiecka 2009). Prawdopodobnie dopiero wówczas świnię osiągały optymalną do konsumpcji tuszę. Ich hodowla miała na celu dostarczenie mięsa i tłuszczu (Rembisz i in. 2009, s. 116). Mimo że w pozyskanym zbiorze udział szczątków świni jest najwyższy, nie musi świadczyć o dominującej roli tego zwierzęcia w hodowli. Analizy szczątków kostnych materiałów pozyskanych z przebadanych dotychczas „wczesnożelaznych” grodów ziemi chełmińskiej (Sobociński 1972; Kranzowa 1980; Piątkowska-Małecka 1999; Sobczak 2007) oraz osad nadwiślańskich Kotliny Grudziądzkiej (Rembisz i in. 2009, s. 119; Gackowski 2012, s. 231, tab. 7) wskazują na spadek znaczenia trzody chlewnej u „wczesnożelaznych” społeczności popielnicowych na wymienionych obszarach. Proces ten tłumaczy się ochłodzeniem klimatu, odlesieniem i powstaniem przestrzeni otwartych

sprzyjających hodowli bydła, koni i małych przeżuwaczy (Rembisz i in. 2009, s. 119). Uzyskanie odmiennych wyników może być zatem efektem doboru analizowanych materiałów pochodzących z nielicznych obiektów badanego fragmentarycznie stanowiska 17 lub wolniej postępujących zmian środowiskowych wymuszających zmiany w strukturze hodowli. Na drugim miejscu pod względem frekwencji szczątków kostnych były małe przeżuwacze, czyli owca i koza (tab. 1). Zwierzęta te mogły być utrzymywane przede wszystkim dla wełny (owce) lub mleka (kozy). Trzecie miejsce pod względem liczebności szczątków zajmowało bydło (tab. 1). Ubój 7-letnich osobników (Makowiecka 2009, tab. 4) świadczy o długoletniej hodowli wynikającej z zapotrzebowania na siłę pociągową i mleko. Udział szczątków kostnych konia na stanowisku był prawdopodobnie efektem utrwalenia hodowli tego gatunku i wzrostu jego użytkowego znaczenia w okresie halsztackim. Biorąc jednak pod uwagę, że wiek śmierci jednego z osobników nie przekraczał 6–8 lat (Makowiecka 2009, tab. 4), można sądzić, że obok funkcji użytkowej konie były również wykorzystywane w celach konsumpcyjnych. Ślady zabiegów rzeźniczych z okresu halsztackiego, wskazujących na konsumpcyjne wykorzystanie tego gatunku, są znane m.in. z osady w Rudzie (gm. Grudziądz; Rembisz i in. 2006, s. 116). Pies, którego pojedyncze szczątki zanotowano na stanowisku (tab. 1), jako zwierzę gospodarskie, służył człowiekowi w codziennych zajęciach, łowiectwie i pełnił funkcję stróża. Wskazane użytkowanie tego gatunku jest powszechnie akceptowane w literaturze archeozoologicznej (Benecke 1994). Szczątki psów odkryto również w konstrukcjach grodu w Kruszwicy oraz na stanowiskach 12 i 13 w Kołudzie Wielkiej (pow. inowrocławski), gdzie zalegały w jamach związanych z czynnościami obrzędowymi (Cofta-Broniewska 2004, s. 158). Odkrycia te wskazują na rosnącą od okresu halsztackiego rolę psa w obrzędowości społeczności „popielnicowych”.

Pod względem składu anatomicznego kości ssaków, odkryte na stanowisku, reprezentowały pojedyncze elementy kośćca, pochodzące z różnych części tusz zwierzęcych (Makowiecka 2009). Świadczy to o tym, że zwierzęta były zabijane bądź w bezpośrednim sąsiedztwie, bądź na terenie osady, co można wnioskować na podstawie zidentyfikowanych kości czaszki i kończyn.

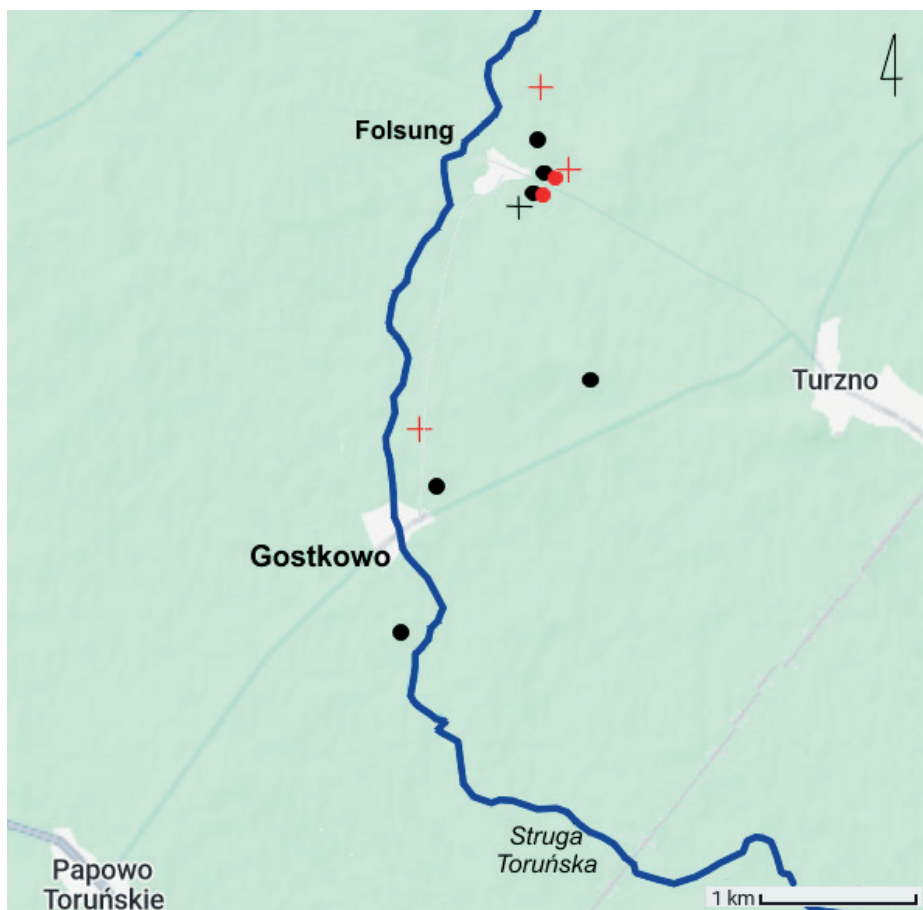
Obecność na stanowisku szczątków zająca (tab. 1) wskazuje na eksploatację istniejących w pobliżu osady otwartych przestrzeni związanych z intensywnym rolnictwem. Pozostałości kostne zające odkryto na wielu stanowiskach związanych z osadnictwem kultury łużyckiej z okresu halsztackiego, m.in. w Biskupinie (pow. żniński), Mirakowie-Grodnie (pow. toruński), Rudzie (pow. grudziądzki) (Piątkowska-Małecka 1999; Rembisz i in. 2006, s. 115,

ryc. 9A). O eksploatacji pobliskich rozlewisk Strugi Toruńskiej i mniejszych oczek wodnych świadczą obecne w materiałach z Gostkowa kości ryb z rodziny karpiowatych (tab. 1). Pozostałości konsumpcji ryb karpiowatych we wczesnej epoce żelaza zarejestrowano również na stanowiskach w Komorowie (pow. szamotulski) i Żółwinie (pow. międzyrzecki; Makowiecki 2003, s. 95–100).

PODSUMOWANIE

Materiał źródłowy pozyskany z osady w Gostkowie-Folsung (stan. 17) odpowiada „wczesnożelaznym” inwentarzom kultury łużyckiej, a jego stylistyka wskazuje na użytkowanie osady głównie w młodszym odcinku okresu halsztackiego. Zasiedlenie przebadanego obszaru miało zatem miejsce w młodszej części klasycznej fazy rozwoju lokalnych społeczności popielnicowych Pojezierza Chełmińskiego (Gackowski 2012, s. 210–217). Pojedyncze ułamki naczyń o karbowanych krawędziach – pochodzące ze stropu warstwy kulturowej i zasypiska obiektu 1R (ryc. 7: 1, 17) – stanowią ślad oddziaływań „pomorsko-kloszowych” w tej części stanowiska. Na sąsiadującym od północy stanowisku 3 garnki o zaszczypywanych krawędziach pełniły funkcje kloszy nakrywających pochówki ludności kultury pomorskiej (Rembisz-Lubiejewska 2015, s. 216). Ponieważ w trakcie wieloletnich badań tego obszaru nie uchwycono granic osadnictwa, można przypuszczać, że obydwa stanowiska w Gostkowie-Folsung – 3 i 17 – stanowią jeden kompleks osadniczy przecięty lokalną drogą prowadzącą do Turzna. Okres zasiedlenia tego obszaru można więc datować jeszcze w głąb III fazy (późnej) rozwoju lokalnych społeczności popielnicowych trwającej przynajmniej do starszego okresu przedrzymskiego.

W późnej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza w partiach przystokowych wysoczyzny, w obrębie obniżonej równiny sandrowej z dzisiejszą Strugą Toruńską, istniały niezbyt liczne osady (ryc. 17). Na zasiedlenie tych terenów u schyłku epoki brązu wskazują materiały z położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Strugi stanowisk w Papowie Toruńskim (stan. 1) i Gostkowie (stan. 2, 12). Na wczesną epokę żelaza datowane są osady, których pozostałości odkryto w Gostkowie-Folsung (stan. 3, 17) oraz Turznie (stan. 1). O zasiedlaniu tych obszarów przez ludność kultury pomorskiej świadczą znane z literatury cmentarzyska odkryte na terenie Gostkowa i osady Folsung (Gackowski 2012, s. 159) oraz pozostałości osady i pochówki zarejestrowane na stanowisku 3 (Rembisz-Lubiejewska 2015). Zaprezentowane wyniki badań stanowią kolejny wkład do wiedzy na temat osadnictwa mikroregionu Gostkowa. Niestety

Ryc. 17. Pozostałości osadnictwa z końca epoki brązu i wczesnej epoki żelaza wzdłuż Strugi Toruńskiej między Gostkowem a Papowem Toruńskim: ● ślady osad i osady kultury łużyckiej, ● osada kultury pomorskiej, + cmentarzysko kultury łużyckiej, + cmentarzysko kultury pomorskiej (oprac. A. Rembisz-Lubiejewska)

Fig. 17. Remains of the late Bronze Age and Early Iron Age settlements along the Struga Toruńska river between Gostkowo and Papowo Toruńskie: ● settlement's trace and Lusatian culture settlement, ● Pomeranian (cist grave) culture settlement, + Lusatian culture cemetery, + Pomeranian (cist grave) culture cemetery (edited by A. Rembisz-Lubiejewska)

sondazowy sposób prowadzenia badań na stanowiskach 3 i 17 nie pozwala na określenie zasięgu tutejszego osiedla, ustalenie wielkości nekropoli ani ich wzajemnych relacji. Brakuje również badań przyrodniczych pozwalających na rekonstrukcję środowiska naturalnego, w którym żyły tutejsze społeczności doby pól popielnicowych.

Bibliografia

Wykaz skrótów

AUNC – Acta Universitatis Nicolai Copernici, Archeologia, Toruń

Literatura

- Bednarek R., Markiewicz M., 2008, Sprawozdanie z badań pedologicznych prowadzonych na stanowisku archeologicznym w Gostkowie (archiwum IA UMK), Toruń.
- Bednarek R., Prusinkiewicz Z., 1984, *Gleby*, [w:] *Województwo toruńskie: przyroda – ludność – osadnictwo – gospodarka*, red. R. Galon, Warszawa, s. 189–207.
- Benecke N., 1994, *Der Menschen und seine Haustier. Die Geschichte einer jahrtausendealten Beziehung*, Stuttgart.
- Blajer W., 1990, *Skarby z wczesnej epoki brązu na ziemiach polskich*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- Blajer W., 1999, *Skarby ze starszej i środkowej epoki brązu na ziemiach polskich*, Kraków.
- Blajer W., 2001, *Skarby przedmiotów metalowych z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza na ziemiach polskich*, Kraków.
- Brunn von W.A., 1968, *Mitteldeutsche Hortfunde der jüngeren Bronzezeit*, Römisch-Germanische Forschungen 29, Berlin.
- Bukowski Z., 1998, *Pomorze w epoce brązu w świetle dalekosiężnych kontaktów wymiennych*, Gdańsk.
- Chudziakowa J., 1974, *Kultura łużycka na terenie międzyrzecza Wisły, Drwęcę i Osy*, Warszawa–Poznań.
- Chudziakowa J., 1992, *Grodzisko kultury łużyckiej w Gzinie (źródła archeologiczne)*, Toruń.
- Cofa-Broniewska A., 2004, *Miejsca obrzędowe ludności kultury łużyckiej i kultury przeworskiej na Kujawach*, cz. 1: *Przegląd źródeł*, Folia Praehistorica Posnaniensia, t. 12, s. 147–199.
- Czopek S., 2003, *Między Południem a Wschodem – importy i naśladownictwa ceramiki w materiałach grupy tarnobrzeskiej*, [w:] *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Karpatach polskich*, red. J. Gancarski, Krosno, s. 215–238.
- Dąbrowski J., 1997, *Epoka brązu w północno-wschodniej Polsce*, Białystok.
- Gackowski J., 2003, *Niektóre materiały zabytkowe z młodszych okresów epoki brązu i początku epoki żelaza odkryte na trasie przyszłej autostrady A-1 (odcinek bydgosko-toruński)*, [w:] *XIII Sesja Pomorzoznawcza*, vol. 1: *Od epoki kamienia do okresu rzymskiego*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, s. 79–94.
- Gackowski J., 2007, *Spółeczności łużyckie w strefie Pojezierza Chełmińskiego i przyległych dolin*

- Wisły, Drwęcy i Osy – refleksje nad interpretacją niektórych źródeł*, [w:] *Aktualne problemy kultury łużyckiej na Pomorzu*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, s. 155–172.
- Gackowski J., 2009a, *Kolejne materiały źródłowe do dyskusji o zachodnim zasięgu ceramiki podkrawędnie dziurkowanej na początku epoki żelaza*, [w:] *Seminarium Bałtyjskie*, vol. 7: *Baltowie i ich sąsiedzi. Marian Kaczyński in memoriam*, red. A. Bitner-Wróblewska, G. Iwanowska, Warszawa, s. 793–799.
- Gackowski J., 2009b, *Osada obronna z początku epoki żelaza w Grodnie koło Chełmży w świetle dotychczasowych odkryć*, [w:] *Nowe materiały kultury łużyckiej i pomorskiej z Pomorza*, red. M. Fudziński, H. Paner, S. Czopek, Gdańsk, s. 25–36.
- Gackowski J., 2012, *Przestrzeń osadnicza Pojezierza Chełmińskiego i przyległych dolin Wisły, Drwęcy i Osy w młodszej epoce brązu i na początku epoki żelaza*, Toruń.
- Galon R., 1984, *Typy krajobrazu naturalnego i rejonu fizycznogeograficzne*, [w:] *Województwo toruńskie: przyroda – ludność – osadnictwo – gospodarka*, red. R. Galon, Warszawa, s. 251–261.
- Gardawski A., 1959, *Plemiona kultury trzcinieckiej w Polsce*, *Materiały Starożytne*, t. 5, s. 134–141.
- Gardawski A., 1979, *Wschodnia grupa terytorialna*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. 4: *Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 135–146.
- Gedl M., 1999, *Cmentarzysko z epoki brązu w Zbrojewsku (badania 1973–1981)*, Kraków.
- Grygiel R., 1995, *Sytuacja kulturowa w późnym okresie halsztackim i wczesnym okresie lateńskim w rejonie Brześcia Kujawskiego*, [w:] *Kultura pomorska i kultura grobów klozowych. Razem czy osobno? Materiały z konferencji w dniach 24–26 listopada 1993*, red. T. Węgrzynowicz, M. Andrzejowska, J. Andrzejowski, E. Radziszewska, Warszawa, s. 319–359.
- Hoffmann M., 1998, *Ceramika z obszaru południowo-wschodniego pobrzeża Bałtyku w I tysiącleciu p.n.e. – próba typologii i periodyzacji*, [w:] *Ceramika zachodniobałtyjska od wczesnej epoki żelaza do początku ery nowożytniej. Materiały z konferencji – Białystok, 14–16 maja 1997*, red. M. Karczewski, Białystok, s. 11–38.
- Hoffman M., 1999, *Źródła archeologiczne do kultury łużyckiej w południowo-wschodniej części nadbałtyckiej w I tysiącleciu przed naszą erą*, t. 1, *Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego*, nr 177, Olsztyn.
- Hoffmann M., 2000, *Kultura i osadnictwo południowo-wschodniej strefy nadbałtyckiej w I tysiącleciu p.n.e.*, *Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego*, nr 191, Olsztyn.
- Janikowski J., 1968, *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Boluminie, pow. Chełmno*, AUNC, t. 1, s. 75–113.
- Kaczmarek M., 2002, *Zachodniowielkopolskie społeczności kultury łużyckiej w epoce brązu*, Poznań.

- Kaczmarek M., Szczurek G., Krzysiak A., 2021, *Kaliska I. Skarb przedmiotów metalowych z późnej epoki brązu na Pomorzu*, Hyperborea 6, Poznań.
- Kaszewski Z., 1979, *Materiały starożytne z Kałdusa, woj. toruńskie*, Pomerania Antiqua, t. 8, s. 155–229.
- Kłosińska E., 2005, *Na południowo-wschodniej peryferii popielnicowego świata – sytuacja kulturowa i osadnicza w młodszej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza w dorzeczu Huczwy i Bugu*, [w:] *Problemy kultury wysokiej*, red. S. Czopek, Rzeszów, s. 161–192.
- Kostrzewski J., 1958, *Kultura łużycka na Pomorzu*, Poznań.
- Kranzowa I., 1980, *Pożywienie mięsne ludności kultury łużyckiej w okresie halsztackim i prapolskiej w okresie wczesnośredniowiecznym w Kałdusie*, AUNC, t. 6, s. 110–122.
- Kuboszek A.M., 1983, *Klasyfikacja ceramiki kultury łużyckiej grupy chełmińskiej*, praca magisterska w bibliotece Instytutu Archeologii UMK, Toruń.
- Kurpiewski A., 2008, *Cmentarzysko kultury wielbarskiej w Gostkowie*, Lublin.
- Kurpiewski A., Olszta-Bloch M., 2012, *Excavation of a Wielbark culture cemetery at Gostkowo-Folsung*, *Sprawozdania Archeologiczne*, t. 64, s. 311–342.
- Łuka L.J., 1979, *Kultura wejherowsko-krotoszyńska*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. 4, red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 147–169.
- Makowiecka M., 2009, *Zwierzęce szczątki kostne z miejscowości Gostkowo*, stan. 17, gm. Łysomice, woj. kujawsko-pomorskie, maszynopis w archiwum Instytutu Archeologii UMK w Toruniu, Rokitnica.
- Makowiecki D., 2003, *Historia ryb i rybołówstwa w holocenie na Nizinie Polskiej w świetle badań archeoichtiologicznych*, Poznań.
- Malinowski T., 1961, *Obrządek pogrzebowy ludności kultury łużyckiej w Polsce*, *Przegląd Archeologiczny*, t. 14, s. 5–136.
- Michalski J., 1983, *Zagadnienie systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych (ze studiów nad osadami otwartymi kultury łużyckiej)*, *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne*, t. 5, s. 135–195.
- Mierzwiński A., 2003, *Znaki utrwalone w glinie. Społeczno-obrzędowe aspekty działań wytwórczych końca epoki brązu i wczesnej epoki żelaza. Model nadodrzański*, Wrocław.
- Mogielnicka-Urban M., 1984, *Warsztat ceramiczny kultury łużyckiej*, Wrocław–Warszawa.
- Moskwa K., 1976, *Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce*, Rzeszów.
- Olszta-Bloch M., 2011, *Kilkufazowy pochówek z cmentarzyska kultury wielbarskiej na stanowisku 17 w Gostkowie-Folsągu, gm. Łysomice, woj. kujawsko-pomorskie*, [w:] *XVII Sesja Pomoroznawcza*, vol. 1: *Od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, 375–384.
- Piątkowska-Malecka J., 1999, *Konsumpcja mięsa w Grodnie – osadzie z wczesnej epoki żelaza*, *Światowit*, R. 1 (42), s. 178–185.
- Rembisz A., 2009, *Cmentarzysko ludności kultury łużyckiej w Żyglądzie (gm. Papowo Biskupie, woj. kujawsko-pomorskie)*, stanowisko 26, [w:] *XVI Sesja Pomoroznawcza*.

- 22–24.11.2007 r., Szczecin, vol. 1: *Od epoki kamienia do okresu wpływów rzymskich*, Acta Archaeologica Pomoranica III, red. A. Janowski, M. Majewski, A. Kowalski, Szczecin, s. 69–80.
- Rembisz A., 2011, *Osadnictwo ludności łżyckich pól popielnicowych w Kotlinie Grudziądzkiej w świetle badań ostatnich lat*, [w:] XVII Sesja Pomorzoznawcza, vol. 1: *Od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk, s. 115–148.
- Rembisz A., 2012, Osada ludności kultury łżyckiej w Rudzie gm. Grudziądz (stanowisko 3–6) na tle osadnictwa Kotliny Grudziądzkiej, maszynopis pracy doktorskiej w Bibliotece Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.
- Rembisz A., Gackowski J., Makowiecki D., Markiewicz M., Polcyn M., 2009, *Ślady gospodarki roślinno-zwierzęcej ludności kultury łżyckiej z osady w Rudzie, gmina Grudziądz, północna Polska*, [w:] *Środowisko – człowiek – cywilizacja*, t. 2: *Środowiskowe uwarunkowania lokalizacji osadnictwa*, red. L. Domańska, P. Kittel, J. Forysiak, Poznań, s. 109–122.
- Rembisz-Lubiejewska A., 2015, *Pozostałości osadnictwa z wczesnej epoki żelaza odkryte w Gostkowie-Folsung (stanowisko 3), gm. Łysomice, woj. kujawsko-pomorskie*, Pomorania Antiqua, t. 24, s. 203–238.
- Rembisz-Lubiejewska A., 2017, *Surowce krzemienne w życiu codziennym wspólnot „łżyckich” w osadzie w Rudzie, gm. Grudziądz*, Pomorania Antiqua, t. 15, s. 1–26.
- Rola J., 2011, *Depotfund aus Skórka, Gde. Krajenka*, Sprawozdania Archeologiczne, t. 63, s. 285–317.
- Sobczak A., 2007, *Zwierzęce szczątki kostne z osady obronnej kultury łżyckiej ze stanowiska 6 w Grodnie, woj. kujawsko-pomorskie* (praca magisterska w archiwum Instytutu Archeologii UW w Warszawie), Warszawa.
- Sobociński M., 1972, *Zwierzęcy materiał kostny z wykopalisk w Gzinie, pow. Chełmno*, AUNC, t. 3, s. 27–42.
- Szamałek K., 1992a, *Problemy periodyzacji młodszej epoki brązu i okresu halsztackiego na Pojezierzu Wielkopolskim w świetle badań nad ceramiką*, [w:] *Ziemie polskie we wczesnej epoce żelaza i ich powiązania z innymi terenami. Materiały z konferencji – Rzeszów, 17–20.09.1991 r.*, red. S. Czopek, Rzeszów, s. 71–79.
- Szamałek K., 1992b, *Zmiany w technologii i stylu ceramiki z osad kultury łżyckiej w świetle badań materiałów nadgoplańskich*, Fontes Archaeologici Posnanienses, t. 37, s. 5–18.
- Szamałek K., 2006, *Zagadnienie ciągłości zasiedlenia w cyklu łżyckim i okresie łżycko-pomorskiej transformacji kulturowej w świetle badań na wschodniowielkopolsko-kujawskim odcinku gazociągu tranzytowego*, [w:] *Z badań nad osadnictwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej*, red. W. Blajer, Kraków, s. 35–62.
- Szamałek K., 2009, *Procesy integracji kulturowej w młodszej epoce brązu i początkach epoki żelaza na Pojezierzu Wielkopolskim*, Poznań.
- Waga T., 1932, *Tymczasowe sprawozdanie z badań na cmentarzysku Gostkowo-Folsung w powiecie toruńskim na Pomorzu*, Z Otchłani Wieków, R. 7, z. 4–5, s. 53–57.

- Waga T., 1934, *Cmentarzysko Gostkowo-Folsung w powiecie toruńskim*, Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu, t. 9, nr 9–12, s. 165–192.
- Węgrzynowicz T., 1988, *Der Versuch einer raumlichen Gliederung der Keramik in der frühen Eisenzeit zwischen Oder und Bug*, [w:] *Forschungen zur Problematik der Lauzitzer Kultur*, Wrocław, red. Z. Bukowski, s. 105–136.
- Wiklak H., 1963, *Początki kultury łużyckiej w Polsce Środkowej*, Acta Archaeologica Lodziensia, nr 12, Łódź.
- Wiklak H., 1972, *Późniejsze stadia rozwojowe środkowopolskiej grupy kultury łużyckiej*, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego, t. 19, s. 15–172.
- Zielonka B., 1954, *Cmentarzysko z młodszego okresu rzymskiego w m. Gostkowo, pow. Toruń*, Wiadomości Archeologiczne, t. 20, z. 1, s. 80–82.
- Zielonka B., 1968, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w miejscowości Gostkowo-Folsqg, pow. Toruń*, AUNC, t. 1, s. 53–74.

REMAINS OF THE EARLY IRON AGE SETTLEMENT IN GOSTKOWO-FOLSUNG, SITE 17, TORUŃ DISTRICT

Keywords: settlement, Lusatian culture, Early Iron Age, Chełmno Lakeland.

Summary

Site no. 17 is located approximately 13 km northeast of Toruń and 4 km from Gostkowo, in the area of the former hamlet of Folsung (Fig. 1). The remains of prehistoric settlements in this region have been known since 1932, thanks to research conducted by researchers from Toruń. Numerous settlement and burial objects of the Lusatian culture population and burials of the Wielbark culture have been recorded over there. As a result of construction works undertaken by the owner of the property in 2008, further remains of prehistoric settlement were found around the buildings. During the two stages of archaeological works carried out at the site, 140 m² of surface area was researched (Fig. 2). In addition to objects related to Neolithic settlement and burials from the Roman Period (which have already been the subject of separate studies), 20 household pits have been recorded related to the settlement of the Lusatian culture (Figs. 3–5). From site surface, the cultural layer and features, 3639 fragments of ceramic vessels (Figs. 6–15), a fragment of a bronze sickle (Fig. 8: 20), 2 twists of the *salta leone* type (Fig. 9: 10), 20 stone and flint tools, a few nuggets of flint raw material and 8 lumps of clay were recovered. This collection is complemented by 54 fragments of animal bones from cattle, pigs, sheep/goats, horses, dogs, hares and cyprinid fish (Table 1).

The presented source material mostly corresponds to the “Hallstatt” inventories of the Lusatian culture from the Chełmno and Kuyavian Lands, which allows us to date the remains

of the settlement in Gostkowo-Folsung (site no. 17) from the end of the V period of the Bronze Age to the end of the younger Hallstatt period. Single fragments of vessels with edges pinched with fingers – coming from the ceiling of the cultural layer (Figs. 7: 1, 17) – are the trace of the Pomeranian (cist grave) culture in this part of the site. At the adjacent site from the north, three such forms served as cloches covering the burials of the Pomeranian culture. Since during many years of research in this area, the boundaries of settlements and necropolises of the “Lusatian” and “Pomeranian” communities have not been captured, it can be assumed that both sites in Gostkowo Folsung, no. 3 and no. 17, constitute one settlement complex crossed by a local road leading to Turzno. The period of settlement of this area can therefore be dated to the classic (II) and late (III) phases of the development of local urn communities of the Chełmno Land.

The presented results of the research are another contribution to the knowledge about the settlement of the Gostkowo microregion (Fig. 17). Unfortunately, the survey method of conducting research at sites no. 3 and no. 17 does not allow determining the extent of the local settlement, neither the size of the necropolises nor their mutual relations. There is also a lack of natural research that would allow for the reconstruction of the natural environment in which the local communities of the urn fields culture lived in the past.

